

ЯК ВАМ ЦЕ СПОДОБАЄТЬСЯ

Переклав Олександр Мокрошольський

ДІЙОВІ ОСОБИ

- Старий герцог*, що живе на вигнанні.
- Фредерік*, його брат, що забрав у нього владу.
- Ам'єн* }
Жак } вельмежі, що пішли за старим герцогом на вигнання.
- Ле Бо*, придворний Фредеріка.
- Шарль*, борць Фредеріка.
- Олівер* }
Жак } сини Роланда де Буа.
Орландо }
- Адам* }
Денніс } слуги Олівера.
- Брусок*, блазень.
- Олівер Плуґослов*, священник.
- Корін* }
Сільвій } пастухи.
- Вільям*, сільський хлопець, закоханий в Адель.
- Особа, що зображає Гіменей.*
- Розалінда*, дочка вигнаного герцога.
- Селія*, дочка Фредеріка.
- Феба*, пастушка.
- Адель*, сільська дівчина.

Вельможі, пажі, слуги та інші.

Дія відбувається в домі Олівера, при дворі Фредеріка та в Арденнському лісі.

СЦЕНА 1

Сад при домі Олівера.

Входять Орландо й Адам.

Орландо Наскільки я пам'ятаю, Адаме, було все так: батько заповів мені якусь там мізерну тисячу крон і, як ти кажеш, доручив моєму братові дати мені добре виховання, а брат поклявся це зробити. Ось де почалися мої прикросці. Брата Жака він віддає до школи, й золоті вісті надходять про його успіхи. А мене він виховує вдома по-селянському чи то пак заховує вдома без ніякого виховання. Хіба ж так годиться поводитися зі мною, людиною шляхетного роду? Та чим я живу краще за вола в хліві? Вже ж про коней своїх він більше дбає, адже їх не тільки сито годують, а ще й навчають, виїжджують, і наймають на те за добрі гроші вершників. А я, брат його, при ньому не здобуваю нічого, хіба тільки росту, але ж так само, як я, ріст завдячує йому й худобина, що гуляє по його гноїввищах. Він не тільки щедро дарує мені оте ніщо, а ще й поводженням своїм забирає й ту дешицю, якої вділила мені природа. Їсти він мене садовить за один стіл із челяддю, а не поруч себе, як годилось би по-братньому, і всіляко підриває таким вихованням мою дворянську гідність. Ось що гнітить мене, Адаме, і дух мого батька, який я відчуваю в собі, починає повставати проти такого рабства. Я не хочу більше його терпіти, хоч і не придумав ще ніякого розумного способу це рабство скинути.

Адам Он іде мій пан, брат ваш.

Орландо Відійди вбік, Адаме, і ти почувеш, як він нападеться на мене.

Входить Олівер.

Олівер Ну, добродію, що ви тут робите?

Орландо Нічого. Мене тільки й навчено, що не робити нічого.

Олівер Тоді що ви псуєте, добродію?

Орландо А ось що, ваша милосте: допомагаю вам псувати безділлям те, що створив бог,— вашого бідолашного, недостойного брата.

Олівер А ось що я вам скажу, добродію: знайдіть собі краще діло і забирайтеся до дідька!

Орландо То мені йти пасти ваших свиней і живитися разом з ними всяким лушпинням? Чи ж я проциндрив свій спадок, мов блудний син, щоб дійти до такої злиденності?

Олівер Та ви знаєте, де ви, добродію?

Орландо О, ваша милосте, дуже добре знаю: тут, у вашому саду.

Олівер А чи знаєте, перед ким стоїте?

Орландо О так! Знаю куди краще, ніж той, перед ким я стою, знає мене. Я знаю, ви мій старший брат, і благородний голос крові мав би підказати вам, що і я ваш брат. Давній звичай народів дає вам переді мною перевагу, адже ви первонароджений; але той самий звичай не відбирає в мене моєї крові, хоч би й двадцяттеро братів стояло між нами! Батькового в мені стільки, скільки й у вас; хоча, мушу визнати, ви побачили світ раніше, ніж я, і це дає вам право швидше доскочити шани, якою тішився батько.

Олівер Що ти верзеш, хлопчиську!
(*Б'є його*)

Орландо Тихше, тихше, старший братику, ви ще надто молоді для таких речей.
(*Стримує його*)

Олівер Ти хочеш здійснити на мене руку, поганцю?

Орландо Ніякий я не поганець, я — менший син Роланда де Буа. Він був мій батько, і тричі поганець той, хто скаже, ніби такий батько породив поганця. Якби ти не мій брат, я б не відвів цієї руки від твоєї горлянки, поки другою не вирвав би тобі язика за такі слова; ти ж сам себе ганьбиш!

Адам

(*підступивши*)
Любі мої панове, вгамуйтеся! Заради пам'яті вашого покійного батечка, помиріться!

Олівер Кажу тобі, пусти мене!

Орlando Пушу, коли сам захочу! Ви повинні вислухати мене. Батько заповідав вам дати мені добре виховання, а ви поведилися зі мною, наче з мужаєм, ви гнітили й нищили в мені все, що притаманне справжньому дворянинові. Але дух мого батька міцніє в мені, і я не збираюсь довше терпіти таке поводження. Тож або дозвольте мені жити так, як личить дворянинові, або віддайте мені ту скромну частку, що заповів мені батько, і з нею я піду собі шукати щастя.

(Відпускає його)

Олівер І що ж ти робитимеш? Підеш старцювати, коли все розтринькаєш? Ну та нехай вже, добродію, забирайтеся геть і не набридайте мені більше. Ви дістанете частину того, чого бажаєте. Прошу вас, залишіть мене.

Орlando Я перестану вам дозояти, як тільки дістану те, що потрібне мені для мого добра.

Олівер Забирайся і ти з ним, старий собако!

Адам «Старий собако?» Оце така дяка мені? Та воно й правда: я на вашій службі всі зуби розгубив. Царство небесне моєму покійному панові! Він би ніколи не мовив такого слова.

Орlando й Адам виходять.

Олівер Он як? То ти починаєш мені грозити? Я відучу тебе від цього нахабства, а тисячі крон так-таки й не дам. Гей, Деннісе!

Входить Денніс.

Денніс Ваша милість кликали?

Олівер Чи не добивався тільки-но до мене Шарль, герцогський борець?

Денніс З вашої ласки, він біля дверей і просить, щоб ви його прийняли.

Олівер Поклич його.

Денніс виходить.

Це буде чудовий спосіб... На завтра призначена боротьба...

Входить Шарль.

Шарль Доброго ранку вашій милості.

Олівер Добрий мсьє Шарль, які нові новини при новому дворі?

Шарль При дворі немає новин, окрім давніх, пане, а вони такі: старого герцога прогнав його молодший брат, новий герцог, і троє чи четверо відданих вельмож доброхотів подалися за старим на вигнання, а що новий герцог збагатився їхніми землями та прибутками, то він милостиво й дозволив їм піти у мандри.

Олівер А не можете ви сказати мені, чи й Розалінда, герцогова дочка, також вигнана зі своїм батьком?

Шарль О ні! Адже дочка герцога нового, її кузина, з самого малечку будши разом з Розаліндою, так її любить, що пішла б за нею на вигнання або з горя померла б, якби її не пустили. Вона при дворі, і дядечко любить її, як рідну дочку. І ніколи ще дві жінки не любили так одна одну, як ці двоюрідні сестри.

Олівер А де житиме старий герцог?

Шарль Кажуть, він уже в Арденнському лісі, а з ним веселе товариство; живуть вони там, як ото колись у давнину жив Робін Гуд англійський. Кажуть, молоді дворяни плавом плывуть до нього день при дні, і вони збавляють час так безтурботно, як бувало в золотому віці.

Олівер Це правда, що ви будете боротися завтра перед новим герцогом?

Шарль Так, пане, і оце ж я прийшов щось вам сказати. Мене звістили таємно, що ваш менший брат Орlando наміряється вийти переодягнений супроти мене. Завтра, пане, я боротимусь за-для моєї доброї слави, і той, хто вислизне з моїх рук без переламаних кісток, хай вважає себе за щасливця. Ваш брат юний і тендітний, тож, заради вашої до мене прихильності, мені прикро було б покалічити його, а заради моєї честі я муситиму це зробити, коли він кине виклик. Тому, з любові до вас, я прийшов попередити, щоб ви його відрядили від того наміру або щоб хоч не нарікали на мене, коли він ускачить в біду, якої сам собі шукає, бо все це зовсім проти моєї волі.

Олівер Шарлю, дякую тобі за відданість; ось побачиш, як я щедро тобі за неї відплачу. Я тут і сам здогадався про братів замір і всіляко намагався відмовити його, але він надумав — і край. Скажу тобі, Шарлю: в усій Франції немає такого впертого юнака; він шанобливий, заздрісний, рветься змагатися з кожним, хто має хоч якісь таланти, і таємно й підло важить на мене, рідного свого брата. Отож чини, як знаєш. Чи ти йому пальця зламаєш, чи й в'язи скрутиш — мені байдуже. Тільки ж і сам уважай: коли він бодай трохи зганьбиться через тебе чи не здобуде славної над тобою перемоги, то добиратиметься до тебе з отрутою, ловитиме тебе у всякі підступні пастки і вдовольниться лиш тоді, як тим чи іншим нечес-

ним способом укоротить тобі віку. Адже ж, запевняю тебе і мало не плачучи кажу тобі, що зроду не стрічав нікого, щоб воно було таке молоде, а вже таке зіпсуге. Це я кажу про нього ще по-братньому; а коли б мені довелось розібрати його всього, як він є, то мусив би я червоніти й плакати, а ти — бліднути й чудуватися.

Шарль Я всім серцем радий, що прийшов до вас! Хай-но він з'явиться завтра, то дістане від мене по заслuzі. І якщо він після цього зможе ходити сам, без ціпка — не боротися мені більш ніколи за винагороду! А тепер — хай бог береже вашу милість!

Олівер Прощай, добрий мій Шарлю.

Шарль входить.

А зараз я підохочу цього розбишаку. Сподіваюся, що побачу, як настане йому кінець, бо, сам не знаю чому, ненавиджу його дужче за все на світі. А проте він добрий; ніяк не вчився, а вчений; сповнений шляхетних поривань; геть усі його люблять, наче він їх позачаровував; та й справді так уліз всім у серце — надто моїм людям, які знають його найкраще, — що мене вже за ніщо мають... Та скоро це йому урветься! Борець усе владнає. Треба тільки розпалити хлопчиська на боротьбу — ось про це я зараз і подбаю.

(*Виходить*)

СЦЕНА 2

Лужок перед палацом герцога.

Входять Розалінда й Селія.

Селія Прощу тебе, Розаліндо, любя моя сестрице, будь веселіша.

Розалінда Дорога Селіє, я й так показую більше веселості, ніж маю насправді, а ти хочеш, щоб я була ще веселіша? Та коли вже бажаєш, щоб я пам'ятала про якісь надзвичайні втіхи, перше навчи мене, як забути батька-вигнанця.

Селія З цього я бачу, що ти не любиш мене так, як я тебе. Якби мій дядько, твій батько-вигнанець, вигнав твого дядька-герцога, мого батька, а ти все ж лишилась би зі мною, я навчилася б любити твого батька як рідного, і ти так само вчинила б, коли б любила мене так щиро й незрадливо, як я тебе.

Розалінда Ну гаразд, я забуду про свою долю, а тішитимусь твоєюю.

Селія Ти ж знаєш, у мого батька, окрім мене, дітей немає, та, мабуть, уже й не буде; отож, справді-бо, коли він помре, ти будеш його спадкоємицею, адже все, що він забрав у твого батька силою, я поверну тобі з любові — клянусь моєю честю, поверну! А коли порушу цю клятву, хай я обернусь на чудовисько! Ось чому, ніжна моя Руже-Розаліндо, любя моя Трояндо, будь весела!

Розалінда Оце ж я і розвеселюся, моя сестрице, та й почну вигадувати всякі жарти. Стривай!... а що, якби нам закохатися?

Селія Закохатися? А чого ж, закохайся, це й буде жартом. Тільки дуже не люби — ні по-справжньому, ні вжарт, а люби так, щоб вийти з іспиту з честю, захистившись рум'янцем чистоти.

Розалінда Яку ж тоді нам придумати розвагу?

Селія Сядьмо та спробуймо насмішками відігнати добру господиню Фортуну від її колеса, щоб надалі її дарунки діставалися всім порівну.

Розалінда Хотіла б я, щоб у нас це вийшло, а то дуже несправедливо розподіляються її милості; надто ж часто помиляється щедра сліпенька бабуся, коли доходить до жінок.

Селія Це правда: адже котрій з жінок вона дає вроду, ту здебільшого позбавляє чеснот, а добродішних найчастіше робить бридкими.

Розалінда Ні, тут ти вже плутаєш службу Фортуни з працею Природи: Фортуна порядкує життєвими благами, але не владна змінити викарбуване Природою.

Входить Б р у с о к.

Селія Невже? Хіба, коли Природа створить прекрасну істоту, Фортуна не посміє жбурнути красу в огонь? Ось Природа наділила нас дотепністю, щоб ми сміялися з Фортуни, але хіба ж не Фортуна прислала сюди цього дурня, щоб урвати нам дотепну розмову?

Розалінда А й справді, це Фортуна занадто жорстоко вчинила з Природою, коли змусила природженого дурня урвати дотепність Природі.

Селія А може, це й не Фортуни робота, а самої Природи: вона, спостерігши, що наш природний розум надто тупий, щоб розумувати про двох таких богинь, послала нам замість бруска цього природженого бевзя. Адже тупість дурних завжди буває правільним каменем для розумних. Ну ж, розуме, куди твій шлях стелеться?

Брусок Пані, вас кличе до себе ваш батечко.

Селія Тебе зробили посланцем?

Брусок Ні, присягаюсь честю, але мені велено покликати вас.

Розалінда Де ти навчився такого присягання, блазню?

Брусок В одного рицаря. Він присягався своєю честю, що млинці були добрі, а гірчиця — нікудишня; але я скажу, що млинці були нікудишні, а гірчиця добра. І все ж рицар кривої клятви не давав.

Селія І як ти це доведеш? Порийся у великій купі своєї мудрості.

Розалінда Атож, скинь зі своєї мудрості намордника.

Брусок Ану виступіть обидві наперед: погладьте свої підборіддя і присягніться своїми бородами, що я шахрай.

Селія Присягаємось нашими бородами,— так, ніби вони у нас є: ти — шахрай.

Брусок Присягаюсь моїм шахрайством, що, якби воно в мене було, я був би шахрай. Але ж коли ви присягаєтесь тим, чого немає, то кривої клятви не даєте; так і той рицар не кривив душею, коли присягався своєю честю, бо честі в нього зроду не було, а якщо й була, то він її всю розтринькав на брехливі присягання задовго до того, як побачив ті млинці й гірчицю.

Селія Скажи, будь ласкав, на кого ти натякаєш?

Брусок На чоловіка, якого любить старий Фредерік, ваш батечко.

Селія Любові мого батька досить, щоб той чоловік мав досить честі й шани. Не смій більше так говорити про нього — цими днями тебе відшмагають за обмови.

Брусок Шкода, що дурням не можна говорити розумно про ті дурниці, які чинять розумні люди.

Селія Далєбі, оце ти правду сказав — адже відколи зацитькали ту крихту ума, що мають дурні, надто вже почала виставлятися та крихта дуру, що мають розумні. Але он іде мсьє Ле Бо.

Розалінда І в нього повен рот новин.

Селія Якими він нагодує нас, мов голуб голубенят.

Розалінда То будемо начинені новинами.

Селія Тим ліпше — ми підскочимо в ціні.

Входить Ле Бо.

Вопјоур *, мсье Ле Бо, що чути нового?

Ле Бо Чарівна принцесо, ви пропустили чудову забаву.

Селія Забаву? А якої масті?

Ле Бо Якої масті, пані? Як мені вам відповісти?

Розалінда Як вам дозволять дотепність і Фортуна.

Брусок Або як богині долі звелять.

Селія Добре сказав — попав пальцем у небо.

Брусок Ну, якщо я дам себе зіпхнути...

Розалінда То перестанеш дурнем тхнути.

Ле Бо Ви мене, пані, збиваєте з пантелику. Я хотів розповісти вам про чудову боротьбу, яку ви пропустили.

Розалінда То хоч розкажіть нам, як усе відбувалосьь.

Ле Бо Я розповім вам про початок, а коли вашим милостям забагнеться, кінець ви можете й самі побачити, бо все найліпше попереду й кінчати боротьбу прийдуть осюди, де ви стоїте.

Селія То де ж початок — мертвий і похований?

Ле Бо Прийшов старий, і трое з ним синів...

Селія Це схоже на початок старої казки.

Ле Бо Трое славних юнаків, прекрасного зросту й виду...

Розалінда З таблицями на шиях: «Хай буде відомо всім і кожному з цих оголошень...»

Ле Бо Старший з трьох вийшов боротися з Шарлем, герцоговим борцем, і цей Шарль умиць повалив його, зламавши трое ребер, тож мало надії, що він лишиться живий. Так само Шарль поклав другого й третього. Там вони й лежать, а бідолашний старий батько так побивається над ними, що всі, хто це бачить, плачуть із ним разом.

Розалінда І треба ж так!

Брусок Але яку забаву, пане, пропустили дами?

Ле Бо Як то — яку? Саме цю, що про неї я розповідаю.

* Добрий день (фр.).

Брусок Тут мудрості нової що не день — лиш стій та набирайся... Вперше чую, що коли трощать ребра — це забава для дам.

Селія І я теж, ручуся тобі.

Розалінда Але невже ще комусь хочеться почути цю трошену музику в своїх пом'ятих боках? Є ще охочі трощити ребра? Будемо дивитись на цю боротьбу, сестрице?

Ле Бо Доведеться дивитись, якщо ви залишитеся тут: адже це місце призначене для боротьби, і супротивники вже готові.

Селія А й справді, он вони всі йдуть сюди. Що ж, зостаньмося та й подивимось.

Фанфари.

Входять герцог Фредерік, вельможі, Орlando й почет.

Фредерік Розпочинайте. Оскільки цей юнак не хоче слухати ніяких умовлянь, то хай нарікає на свою нерозважливість.

Розалінда Оце і є той сміливець?

Ле Бо Так, пані, це він.

Селія Гай-гай, він занадто юний! Але виглядає на звиятця.

Фредерік Он як, дочко її небого! І ви сюди пробралися, щоб подивитись на боротьбу?

Розалінда Так, мій повелителю, якщо буде на те ваша згода.

Фредерік Ви зазнаєте мало втіхи, запевняю вас, бо сили дуже нерівні. Шкодуючи юності незнайомця, я пробував відрадити його, але він не бажає слухати ніяких умовлянь. Поговоріть із ним ви — може, вам, дівчатам, пощастить його переконати.

Селія Покличте його, добрий мсьє Ле Бо.

Фредерік Так, а я відійду, щоб не бути при розмові.
(Відступає вбік)

Ле Бо Пане сміливцю, принцеси вас кличуть.

Орlando Скоряюсь їм з усією належною шанобою.

Розалінда Юначе, ви справді викликали на бій Шарля-борця?

Орlando Ні, чарівна принцесо, це він усіх викликає на бій. Я ж просто хочу, як і будь-хто інший, помірятися з ним силою моєї молодості.

Селія Шляхетний юначе, ваш дух занадто сміливий, як на ваші літа. Ви бачили навіч, яка страшна сила в цього борця. Тож гляньте на себе власними очима чи оцініть себе своїм розумом, і тоді страх вам порадить відмовитися від цього небезпечного заміру, обрати собі діло більш до снаги. Ми вас просимо, заради вашого ж добра: подумайте про свою безпеку й відмовтеся від цієї пригоди.

Розалінда Так, благородний юначе, відмовтеся,— ваша добра слава не ущербиться від цього; ми самі попросимо герцога, щоб він звелів припинити боротьбу.

Орlando Благаю вас, не карайте мене такою суворістю, бо я почуваю себе тяжко винним, відмовляючи бодай у чомусь таким прекрасним і шляхетним дамам. Але хай ваші прегарні очі й добрі напучення супроводять мене на цю випробу, а там, коли я зазнаю поразки, соромом покрийтеся тільки той, хто ніколи не мав шани; коли ж я загину, помре тільки той, хто шукає собі смерті. Друзів своїх я не засмучу, бо оплакувати мене нема кому. Світові я не завдам шкоди, бо не маю нічого в світі. В ньому я посідаю лише таке місце, яке, може, буде краще заповнене, коли я звільню його.

Розалінда Хотіла б я віддати вам ту маленьку силу, що я маю.

Селія А я — свою, щоб додалось ще трохи.

Розалінда Хай же вам щастить! Молю небо, щоб я у вас помилилась.

Селія Хай сповняться бажання вашого серця!

Шарль То де ж цей юний лицар, якому так кортить простягтися поруч зі своєю матінкою-землею?

Орlando Він готовий, добродію, але його бажання набагато скромніші.

Фредерік Ви будете боротися тільки до першого падіння.

Шарль Авжеж, ручуся вашій світлості, бо ви ревно відмовляли його від першого: вам не доведеться просити його про друге.

Орlando Якщо ви сподіваєтесь посміятися з мене після боротьби, вам не слід сміятися нині. Але починаймо!

Розалінда Хай допоможе тобі Геркулес, юначе!

Селія Хотіла б я зробитись невидимкою, щоб схопити того силача за ногу.

Шарль і Орlando борються.

Розалінда О, незрівнянний юнак!

Селія Були б у мене в очах громові стріли, то вже я знаю, хто лежав би на землі.

Шарль падає. Радісні вигуки.

Фредерік Годі, годі!

Орlando Ні, прошу вашу світлість,— я ще боровся не на повну силу.

Фредерік Як ти почувашся, Шарлю?

Ле Бо Він не спроможний говорити, ваша світлосте.

Фредерік Винесіть його!

Шарля виносять.

Як тебе звати, юначе?

Орlando Орlando, мій володарю. Я — менший син Роланда де Буа.

Фредерік Коли б то сином іншого ти був!
Світ батька шанував твого, але
Я мав його за ворога чомусь.
Ти б догодив мені багато краще,
Якби походив з іншої родини.
Та — будь щасливий! Славний ти юнак...
Якби ж ти іншого назвав тут батьком!

Герцог Фредерік, почет і Ле Бо виходять.

Селія Невже б і я вчинила так, сестрице,
Якби оце була на місці батька?

Орlando Пишаюся, що я Роланда син,
Нехай і менший!.. Я б не зрікся ймення,
Хоч би й сам герцог всиновляв мене.

Розалінда Роланда батько мій любив, як душу,
Так само й люди всі його любили.
Якби я знала, що його це син,
Я б до благань ще й сльози долучила,
Щоб головою він не важив.

Селія Сестро,
Ходімо підбадьоримо його,
Бо вдача батькова, брутальна й заздра,
Так раниць серце!.. Пане, честь вам, слава!
Коли й в коханні сповнюєте слово,

Як перевершили всі обіцянки,
То ваша подруга щаслива.

Розалінда

Пане,

Візьміть на згадку — ось — про безталанну...

(Знімає з шиї ланцюжок і віддає йому)

Дала б я більше вам, аби лиш мала.

Ходімо, сестро!

Селія

Пане, прощайте!

Орlando

Чому ж не дякую? Що мав найкраще,
Пропало десь, а тут zostався лиш
Безживний стовп, в який списи метати.

Розалінда

Він кличе? З долею пропала й гордість —
Спитаю, що він хоче. Що вам, пане?..
Боролись славно ви й перемогли
Не тільки ворогів.

Селія

Ходімо, сестро!

Розалінда

Іду вже. Прощайте!

Розалінда й Селія виходять.

Орlando

Яким насланням скуто мій язик?
Я занімів; вона ж зі мною мову
Заводила! Пропав Орlando бідний —
Не силою, так слабкістю підтятий.

Входить Ле Бо.

Ле Бо

Добродію, по-дружньому вам раджу
Мерщій тікати. Хоч і заслужили
Ви оплески, любов і похвалу,
Та настрій нині в герцога такий,
Що навпаки він вчинок ваш тлумачить.
Примхливий він; ну, а який насправді —
Збагнуть вам краще, ніж сказати мені.

Орlando

Спасибі, пане. Ще, прошу, скажіть:
З двох дам, які на боротьбу дивились,—
Котра з них герцогова донька?

Ле Бо

Коли на вдачу, то, либонь, з них жодна,
А як по правді — та, що менша зростом.
Вигнання-герцога дочка із нею —
Загарбник дядько тут лишив її

Заради Селії, бо приязнь їхня
Ніжніша за любов сестер звичайну.
Але скажу вам: герцог починає
Плекати вже неласку до небоги,
Засновану лише на тім, що люди
Всі за чесноти хвалять Розалінду
І через долю батькову жаліють.
Я певен: гнів його супроти неї
Зненацька спалахне... Та прощайте!
Надіюсь в кращий час вас знов зустріти,
Аби пізнати й полюбити більше.

Орландо Я вдячний вам, добродію... Прощайте.

Ле Бо виходить.

Отак-то... З диму, значить, та в туман!
Тут — герцог-деспот, дома — брат-тиран...
Лиш Розалінда — ангел!..
(*Виходить*)

СЦЕНА 3

Кімната в палаці.

Входять Селія і Розалінда.

Селія Ну, сестричко, ну, Розаліндо! Купідоне, помилуй!
Так-таки ні слова?

Розалінда Жодного — навіть собаці.

Селія Ні, твої слова надто коштовні, щоб витратити їх
на псів; кинь хоч кілька слів мені: ну ж бо, вбий мене розумними
міркуваннями.

Розалінда Тоді обидві сестри загинуть: одну вб'ють розумні
міркування, а друга позбудеться розуму без будь-яких мір-
кувань.

Селія І все це через твого батька?

Розалінда Ні, дещо через дочку мого батька. О, скільки тер-
нів у цьому буденному світі!

Селія Ні, це просто реп'яхи, сестрице, кинуті на тебе
у святкових пустощах; коли ми ходимо невторованими стежками,
вони самі чіпляються до наших спідниць.

Розалінда З одержі я б їх легко струсила, але ж вони попали мені в серце.

Селія Здмухни їх геть.

Розалінда Я б і здмухнула, якби його тим привернула.

Селія Годі, годі, вмій бороти свої почуття.

Розалінда О, вони стали на бік кращого борця, ніж я!

Селія Зичу тобі успіху. Настане час, і ти поборешся з ним, не боячись упасти. Але досить цих жартів — поговорімо розважно: чи можливо, щоб ти з доброго дива, враз, так покохала найменшого сина старого Роланда?

Розалінда Мій батько, герцог, теж його любив.

Селія Невже з цього впливає, що ти повинна так само любити його сина? Коли так міркувати, то я мала б ненавидіти його, бо мій батько дуже ненавидів його батька. А проте я ж не ненавиджу Орlando.

Розалінда Ні, вірна сестро, ти не повинна його ненавидіти, хоча б заради мене.

Селія За що мені його ненавидіти? Хіба він не показав себе таким достойним?

Розалінда Дозволь мені любити його за це; а ти люби його тому, що я люблю. Глянь, сюди йде герцог.

Селія І зір його палає гнівом.

Входять герцог Фредерік і вельможі.

Фредерік Покваптесь, панночко, і то найшвидше
Лишить наш двір.

Розалінда Я, дядьку?

Фредерік Ти, небого!
Як через десять днів ти все ще будеш
Не далі звідси, ніж за двадцять миль,
То смерть тобі.

Розалінда Благаю вашу світлість:
Знаття вини мені в дорогу дайте!
Якщо сама себе я досі тямлю
І всіх бажань своїх цілком свідома,
Якщо не сплю, якщо не божевільна
(Я сподіваюсь — ні), — то, дядьку любий,
Ніколи навіть думкою малою
Вас не образила.

- Фредерік* О зради мова!
Якби лише словами очищались,
Всі зрадники невинними були б!
Того вже досить, що тобі не вірю.
- Розалінда* Невже через саму лиш недовіру
Я зрадниця?! Скажіть, у чому ж зрада?
- Фредерік* Вже досить, що свого ти батька донька.
- Розалінда* Але ж я нею і тоді була,
Коли у батька владу ви забрали;
Але ж я нею і тоді була,
Коли ви звідси вигнали його.
Ні, зрада не спадкується, владарю.
А хай би й спадкувалася вона,—
То що мені? Мій батько був не зрадник.
Тож не судить отак несправедливо,
Не називайте зрадницею вбогу.
- Селія* Володарю, послухайте мене.
- Фредерік* Її я тут лишив заради тебе,
А то б вона із батьком подалась.
- Селія* Я не просила вас її лишати —
Була то ваша воля, жалість ваша.
Дівча, тоді я їй ціни не знала,
Та знаю нині. Зрадниця вона —
То й я так само; разом з нею спали
І вчилися, і гралися, і їли,
І всюди, наче лебеді Юнони,
Були ми нерозлучні, завжди в парі.
- Фредерік* Вона хитріша тебе! Ця покірність,
І навіть це мовчання, і терпіння
Бентежать люд; усі її жаліють.
Дурна ти! Бо ж ім'я у тебе краде
Вона; без неї заблищиш ясніш,
Помітніше. Тож вуст не розмикай;
Твердий і непохитний цей мій вирок,
Я присудив — і вигнано її.
- Селія* То присуди цей вирок і мені,
Володарю,— не жить мені без неї.
- Фредерік* Дурна ти. Ну, збирайтеся, небого!
Як строк пропустите — клянуся честю
І слів моїх величчям,— помрете.

Герцог Фредерік і вельможі виходять.

- Селія* Ох, бідна сестро! І куди ж ти підеш?
От, хочеш, поміняємось батьками?
Прошу, не будь сумнішою за мене.
- Розалінда* Причин для смутку в мене більше.
- Селія* Ні,
Не більше! Знай: він вигнав і мене,
Свою дочку.
- Розалінда* Цього він не зробив.
- Селія* Ні?.. Значить, у тобі нема любові,
А то б ти знала: я і ти — одно.
Нам розлучитись? Нам, сестрице люба?
Хай іншу спадкоємицю він знайде!
Порадьмось краще, як нам утекти,
Куди податись, що з собою взяти.
І не подумай весь тягар нещастя
Сама нести, відтрутивши мене.
Клянусь цим небом, із жалю поблідлим:
Кажи що хоч, а я піду з тобою.
- Розалінда* Куди ж ми підемо?
- Селія* Де дядько мій живе — у ліс Арденнський!
- Розалінда* Гай-гай! Таж небезпечно нам, дівчатам,
Самим пускатися у мандри. Врода
Сильніш за золото злодіїв надить.
- Селія* Я уберуся в лахмани убогі,
У темну фарбу вимашу обличчя,
І ти так само; та й спокійно підем,
Ніхто не нападе на нас.
- Розалінда* А ось що
Було б ще краще: зростом я висока,
То в чоловіче все перевдягнуся,
Ще й меч короткий збоку причеплю,
Візьму рогатину,— тоді хай в серці
Сидить який завгодно страх жіночий,
Ми з себе відчайдухів удамо,
Як роблять боязкі чоловіки,
Що ляк ховають виглядом сміливим.
- Селія* Як ти назвешся, чоловіком ставши?
- Розалінда* Візьму ім'я не гірше, ніж у пажу
Царя богів, то й буду — Ганімедом.
А як я зватиму тебе?

Селія Становищу моему відповідно
Не Селія вже буду — Алієна.

Розалінда А чом би, сестро, не зманити нам
З собою блазня, дурника двірського?
Все ж мандруватиметься веселіш.

Селія Та він світ за очі зі мною піде;
Сама ж його умовлю. Тільки треба
Коштовності узяти — все, що маєм,—
І вибрати безпечний час та шлях,
Щоб не спопала нас погоня бистра.
Тож радісно зустріньмо нашу долю:
Йдемо не на вигнання, а на волю.

Виходять.

ДІЯ ДРУГА

СЦЕНА I

Арденнський ліс.

Входять старий герцог, Ам'єн та інші вельможі, вбрані мисливцями.

Герцог Ну ж, друзі і братове по вигнанню,
Чи старосвітське наше це життя
Розкошів не миліше? Й ліс оцей —
Чи не безпечніший за пишний двір?
Тут знаємо лише Адама кару —
Погоду змінну: пазури морозу
Та грубу буркотню вітрів зимових.
А я, хай дошкуляє непогода,
Йй усміхаюсь, тремтячи від стужі:
«Ти — не підлесниця! Ти — радця той,
Що дією мені говорить, хто я».
Буває втішка користь і від лиха:
Воно ж — неначе та отруйна жаба,
Що в голові ховає самоцвіт.
Життя це наше, від марнот далеке,

Знайшло в деревах — мову, в річці — книгу,
В камінні — проповідь і благо — скрізь.
Я б не змінив його!

Ам'єн

Ви, ясний пане,
Щасливі тим, що можете недолю
У тихі й милі вилити слова.

Герцог

А чи не встрілить нам якого звіра?
Хоч жаль мені дурненьким цим пістрявцям —
Природним громадянам лісовим,—
У їхніх землях стрілами пройтати
Округлі стегна!

1-й вельможа

Справді, ясний пане,
І меланхолік Жак про це сумує,
Клянеться: ви загарбник тут ще більший,
Ніж брат, що герцогства позбавив вас.
Сьогодні ми підкралися з Ам'єном
До нього ззаду: він лежав під дубом,
Що оголив коріння вікове
Над тим струмком, який тече в цім лісі.
Туди прибився олень бідолашний,
Мисливською поранений стрілою,
Страждати в самоті; і справді, пане,
Стогнала так нещасна звірина —
От-от, здавалось, шкура від натуги
У неї лусне! І великі сльози
Текли й текли по тій невинній морді
Дзюрком жалібним. Так чудій шерстистий,
Що з нього Жак очей своїх не зводив,
Стояв на березі та доливав
Струмок сльозами.

Герцог

Ну, а Жак на те?
З видовиська чи не черпав моралі?

1-й вельможа

Та тисячу моралей! Спершу він
Казав, що в річку сльози лить не варто.
«Ти, бідолахо,— мовив,— як і люди,
Увесь набуток свій заповідаєш
Тому, хто має й так аж забагато».
Тоді — про те, що одного в біді
Покинула уся рідня пухнаста;
Мовляв, так завжди чинять друзі з нами.
Враз, як на те, повз них майнув, мов вихор,
Безжурних, ситих оленів табун,
Товариша не привітавши. Жак

Гукає: «Гей, біжіть, гладкі міщани,
Бо ж так ведеться: нащо озиратись
На бідного, розбитого банкрута?»
Так влучною сатирою своєю
Він все картав: село, і місто, й двір,
Та й наше це життя; речисто клявся,
Що ми — тирани, самозванці підлі,
Бо звірів тут лякаємо, б'ємо
В оселі, що природа їм дала.

Герцог Такого ви й покинули його?
2-й вельможа Так, пане,— в думках та сльозах гірких
Над оленем заплаканим.

Герцог І де ж це?
Люблю розмови з ним, коли він лютий:
Глибини мислі в нім тоді киплять.

1-й вельможа Я вас до нього проведу.

Виходять.

СЦЕНА 2

Зала в палаці.

Входять герцог Фредерік і вельможі.

Фредерік Чи може бути, щоб їх ніхто не бачив?
Навряд: якісь зловмисники двірські
До цього зникнення таки причетні.

1-й вельможа Не чути щось, щоб бачив хто її.
І фрейліни, що провели на спочив
Принцесу, вранці лиш порожню постіль
Знайшли, без дорогої господині.

2-й вельможа Той ниций бевзь, що часто світлість вашу
Смішив,— і він десь безвісти пропав.
Гісперія, прислужниця принцеси,
Призналась, що підслухала таємно,
Як ваша донька і небога вдвох
Хвалили доблесті й красу борця,
Що Шарля-силача поклав недавно.
Здається їй, що хоч би де були
Обидві — той юнак запевне з ними.

Фредерік Сюди мерщій звитяжця привести!
Коли ж нема його, давайте брата:
Хай знайде меншого мені. Та миттю!
Розшукуйте, розпитуйте повсюди,
Верніть негайно тих дурних втікачок!

Виходять.

СЦЕНА 3

Перед домом Олівера.

Входять з різних боків Орландо й Адам.

Орландо Хто тут?

Адам Що? Молодий мій пан? О добрий пане!
О милий пане мій! Ясна подобо
Шановного Роланда! Чом ви тут?
Чого ви доброчесні? І навіщо
Вас люблять люди? Ох, навіщо ви
І м'якосерді, і відважні, й сильні?
Навіщо так хотіли побороти
Перед свавільним герцогом борця?
Занадто швидко перед вами слава
Летіла. Знаєте, такі є люди,
Кому чесноти їхні — вороги.
Отак і ви: усі чесноти ваші
Виказують вас праведно й невинно.
О, що за світ, де доброчесність губить,
Тих, хто її плакає?

Орландо Та що тут сталось?

Адам

О юначе бідний!

Не входи сюди: адже під цим ось дахом
Живе чеснот твоїх прелютий ворог;
Ваш брат — ні, ні, не брат... а син... о ні...
Язык не повертається назвати
Людину цю такого батька сином, —
Про подвиг ваш почув і хоче сю піч
Спалити хижку ту, де ваш нічліг,
Щоб ви згоріли. А як це не вдасться,
Інакше якось він погубить вас!
Підслухав я всі задуми його.
Лихе це місце: тут не дім — різниця!
Побійтесь, відцурайтесь, не заходьте.

- Орландо* Та де ж подітися мені, Адаме?
- Адам* Хоч де, але не зоставайтеся тут.
- Орландо* То що ж мені — іти жебракувати?
 Чи добувать на битому шляху
 Злодійський хліб мечем, грабунком підлим?
 Оце мені й лишилось — більш нічого.
 Та не вчиню я так — вчиню, як знаю:
 Лишуся — хай занастять мене
 Кров звиродніла і кривавий брат.
- Адам* Ні, ні! Ось маю я п'ять сотень крон:
 Їх наскладав при вашому вітцеві,
 Аби підтримали мене тоді,
 Як випаде з ослаблих рук робота
 Й старого в кут відкинуть, мов непотріб.
 Візьміть їх. Той, хто вороння годує,
 Хто й горобцю дає пожиток щедрий,
 Подбає і про мене. Ось ці гроші:
 Візьміть усі й дозвольте вам служити.
 Старий я видом, та іще при силі.
 Я замолоду крові не псував
 Напоїв збудливих підступним трійлом
 І не ганявсь без сорому за тим,
 Що тіло нам руйнує передчасно.
 Дяч мене старість — мов зима здорова:
 Морозна, та міцна. Тому з собою
 Мене візьміть: незгірш, як молодий,
 Я вам служитиму в ділах усяких.
- Орландо* Дідусю добрий! О взірцю живий
 Служіння сталого тих літ, коли
 Була обов'язком священним праця!
 Для нинішніх часів ти не годишся,
 Бо нині тільки задля зиску служать,
 А здобули його — ото вже й край
 Всьому старанню. Не такий-бо ти!
 Але обрав ти дерево безплідне,
 Що навіть цвіту не діждеш від нього
 За весь свій клопіт, за труди тяжкі.
 Та все ж я згоден: уперед рушаймо —
 І, поки витратимо твій припас,
 Притулок знайдеться якийсь для нас.
- Адам* Ходімо, пане! Тільки вам на світі
 До смерті вірно буду я служити.
 В сімнадцять я на цей ступив поріг,

В вісімдесят лишитись тут не зміг.
Хто щастя не шука в сімнадцять літ?
В вісімдесят — запізно йти у світ.
Та лиш про те благати долю стану,
Щоб мирно вмерти й борг вернути пану.

Виходять.

СЦЕНА 4

Арденнський ліс.

Входять Розалінда, вбрана як Ганімед, Селія — як Алієна та Брусок.

Розалінда О царю всіх богів, душа стомилась!

Брусок Про душу мені байдужісінько, аби не стомились
мої ноги.

Розалінда Я ладна зганьбити своє чоловіче вбрання і запла-
кати, як жінка. Але я мушу підтримувати ще тендітніше створіння,
адже камзол і штани мають показувати себе хоробрими перед спід-
ницею,— отож сміливіше, люба Алієно!

Селія Прошу вас, зносьте мою слабість, бо я не здатна
йти далі.

Брусок Про мене, то я радше зноситиму ваші слабості,
ніж носитиму вас самих. Хоча, мабуть, носити вас — не хреста но-
сити, бо, так як собі міркую, в гаманці у вас немає ні гроша.

Розалінда Ну, ось ми і в Арденнському лісі!

Брусок Атож, оце я і в Арденнському лісі і, як був дурний,
так дурний і zostався, коли не дурніший від того: вдома велося мені
краще. Та мандрівники мусять бути всім задоволені.

Розалінда Так, будь задоволений, добрий Брусочку.

Входять Корін і Сільвій.

Дивіться, хто сюди йде! Юнак і старий дід; вони поважно про щось
розмовляють.

Корін Так тільки дужче ти обриднеш їй.

Сільвій О, знав би ти, як я її кохаю!

Корін Здогадуюсь, бо й сам кохав колись.

Сільвій Ні, Коріне, старий ти й не збагнеш,
Хоч юнаком любив палкїш за всіх,
Що будь-коли опівночі зітхали.
Та хай любов твоя моїй подібна,—
Хоч так ніхто й ніколи не любив! —
Скажи, на скільки вчинків сміховинних
Тебе твое підбило закохання?

Корін На тисячу — але забув я всі.

Сільвій О, то ніколи так ти не любив!
Коли забувсь тобі один хоч вибрик
З тих, що до них кохання спонукало,—
Ти не любив.
Коли не стомлював ти слухачів,
Кохану славлячи отак, як я,—
Ти не любив.
Коли не кидав раптом товариства,
Як я оце, своїм коханням гнаний,—
Ти не любив.
О Фебо, Фебо, Фебо!
(*Виходить*)

Розалінда Пастуше, рану я твою шукала,
А на свою натрапила, жорстоку.

Брусок А я — на свою. Пам'ятаю, коли я був закоханий,
то злавав свого меча, б'ючи об камінь, щоб не ходив ночами до
Жанни-Смішинки. Пам'ятаю ще, як я цілував її праника і коров'яче
вим'я, яке доїли її гарненькі репані рученята. Пам'ятаю також, як я
пестив гороховий стручок замість неї, а потім вилущив із нього дві
горошинки й зі слізьми на очах віддав їй, сказавши: «Носи їх на
згадку про мене». Так, усі ми, щиро закохані, здатні на дивні дивац-
тва, а що все в природі смертне, то й усі закохані природою сво-
єю — смертельні шаленці.

Розалінда Ти й сам не тямши, як розумно говориш.

Брусок Атож, я ніяк не помічаю свого розуму, аж поки
не перечеплюся об нього та не поламаю собі ноги.

Розалінда В його любові, боже,
Як на мою все схоже!

Брусок Та й на мою, хоч виблякла вона.

Селія З вас двох спитайте хтось того старого:
За гроші, може, дасть нам попоїсти?
Я з голоду вмираю.

Брусок Гей, ти, дурню!

Розалінда Цить, бєвзю; він не родич твій.

Корін Хто кличе?

Брусок Достойніші за тебе.

Корін Щастя їхне!

Розалінда Цить, я скажу. Добровечір вам, друже!

Корін І вам, мій добрий пане, й вам усім.

Розалінда Скажи, пастуше, з ласки чи за гроші
 Чи знайдеться у лісі цім притулок,
 Де попоїсти можна та спочити?
 Ось дівчина — в дорозі наморилась,
 Іще зомліє.

Корін Жаль, як жаль її!
 Коли б то — не для себе, задля неї, —
 Багатшим був я, то й поміг би їй.
 Та наймит я — для іншого пасу,
 Не я стрижу отари, а господар.
 Скупенький він, про те не дуже дбає,
 Аби до неба вторувати шлях
 Гостинністю, любов'ю, доброчинством.
 До того ж луки, вівці й дім — усе
 Іде на продаж. А без нього тут
 Немає доброго у нас частунку,
 Щоб вам годивсь. Та знайдемо вже щось.
 Радий, що нам зустрітись довелось.

Розалінда Хто ж покупець отар його і лук?

Корін Той пастушок, що був оце зі мною,
 Хоча йому тепер не до комерцій.

Розалінда Прошу тебе, як в тім нема безчестя,
 Чи не купив би ти і вівці, й луки?
 Дамо тобі ми грошей на купівлю.

Селя І вдвічі збільшимо тобі платню.
 Тут гарно; я жила б тут залюбки.

Корін Чого ж — обійстя, звісно, продається.
 Ходімо вже; як до душі вам будуть
 Земля, прибутки і життя сільське, —
 Я вірним стану вам доглядачем,
 Купивши все це вашим гаманцем.

Виходять.

СЦЕНА 5

Ліс.

Входять Ам'єн, Жак та інші.

Ам'єн

(співає)

У ліс під лист зелений
Хто хоче йти до мене,
Хто із пташками влад
Пісень співати рад,—
Ласкаво всіх просим, всіх просим!
Мир навкруги,
А вороги —
Дощі й зима з морозом.

Жак Ще, ще прошу тебе, ще!

Ам'єн Ця пісня навіє меланхолію на вас, мсьє Жак!

Жак Я тільки буду влячний за це. Заспівай іще, прошу тебе, заспівай. Я вмію висмоктувати меланхолію з пісні, як ласочка висмоктує яйця. Заспівай іще, прошу тебе!

Ам'єн У мене голос хрипкий; я знаю, що не догоджу вам.

Жак Я не хочу, щоб ви мені догоджали; я хочу, щоб ви співали. Ну, ще один станс — адже ви називаєте це стансами, чи не так?

Ам'єн Як вам буде завгодно, мсьє Жак.

Жак Та мені байдуже, як називаються ваші пісні; вони ж нічого мені не винні. То будете ви співати чи ні?

Ам'єн Швидше на прохання ваше, аніж задля власної втіхи.

Жак Чудово! Якщо я колись комусь подякую, то тільки вам. Але те, що люди називають чемністю, схоже на зустріч двох мавп, а коли хтось мені красно дякує, то це так, ніби я подав йому гріш, а він мені за це кланяється по-жебращькому. Ну ж, співайте, а хто не співає, хай припне язика.

Ам'єн Ну, то я доспіваю. А ви, панове, тим часом накрийте на стіл: герцог бажає підкріпитися під цим деревом. Вас, мсьє Жак, він розшукував цілий день.

Жак А я цілий день ховався від нього. Він завеликий сперечальник для мене; в голові моїй думок не менше, ніж у нього, та я дякую за них небу й не виставляю їх напоказ. Ну, щебечіть, щебечіть!

ПІСНЯ

Співають хором.

Хто пр́остий, не чванливий,
Хто любить ліс і ниви,
Хто їсть і п'є, що має,
Багатства не бажає,—
Ласкаво всіх просим, всіх просим!
Мир навкруги,
А вороги —
Дощі й зима з морозом.

Жак А я подарую вам куплет на цей самий мотив; я склав його вчора, хоч ніякий я не віршувальник.

Ам'єн А я його заспіваю.

Жак Ось він:
А хто схотів цілком
Зробитися ослom
І статки, й дім лишити,
Щоб примху вдовольнити,—
Дюкда́ми, дюкдами, дюкдами!
Тут навкруги
Дурнів другі́х
Він знайде таких самих.

Ам'єн А що означають оті «дюкдами»?

Жак Це таке грецьке заклинання, щоб заманювати дурнів у зачароване коло. Піду, може, пощастить заснути. А не засну, то клястиму всіх первонароджених Єгипту.

Ам'єн А я піду розшукаю герцога: учта для нього вже готова.

Виходять у різні боки.

СЦЕНА 6

Ліс.

Входять Орландо й Адам.

Адам Любий мій пане, я не можу йти далі. Ох, я помираю з голоду! Отут я ляжу та й відміряю собі могилу. Прощайте, мій добрий пане.

Орландо Та що це ти, Адаме? Ото й усього духу в тобі? Оживи трошки, втішся трошки, збадьорися трошки! Якщо в цьому дикому лісі є хоч який-такий дикий звір, то або він з'їсть мене, або я принесу його тобі на з'їжу. Твоя думка ближча до смерті, ніж твої сили. Ради мене, будь веселіший! Ще часинку не підпускай смерті до себе,— я скоро вернуся; і якщо я не принесу тобі чого-небудь, тоді дозволю тобі померти; якщо ж ти помреш, перш ніж я вернуся,— значить, ти посмієшся з моїх зусиль. От і добре! Ти вже й звеселів. А я хутенько буду знову тут. Але ти лежиш на холодному вітрі. Стривай, я перенесу тебе десь у затишне місце; і коли в цій пустелі є хоч якась жива звірина,— ти не помреш з голоду. Веселіш, мій добрий Адаме!

Виходять.

СЦЕНА 7

Ліс. Накритий стіл.

Входять старий герцог, Ам'єн і вельможі-вигнанці.

Герцог Він звіром перекинувся, мабуть,—
Ніде ж нема його в подобі людській.

1-й вельможа Володарю, пішов він щойно звідси;
Веселий був і пісню слухав нашу.

Герцог Співучим став цей згусток дисонансів?
Так сфер гармонію він ще зруйнує!
Знайдіть його — я з ним порозмовляю.

Входить Жак.

1-й вельможа Ось він — сам клопоту мене позбавив.

Герцог Добродію, і що ж це за життя?
У вас побачень друзі ваші просять!
Та що це? Я веселого вас бачу?!

Жак Ох, блазень! Блазня я зустрів у лісі!
Пістрявого! О жалюгідний світ!
Ось так, як я живу їдою,— блазня!
Лежав собі і, гріючись на сонці,
Фортуну влучними словами шпетив,
Та й до ладу, хоч сам він — дурень дурнем.
«Здоров був, дурню!» — я йому. А він:
«Не звіть мене ви дурнем, поки небо
Мені сприяє». Враз дістав годинник
І, глянувши на нього тьмяним зором,
Зрік мудро вельми: «Ось уже й десята!
Ми з цього бачимо, як світ іде:
Була дев'ята лиш годину тому,
Та й одинадцята не забариться.
Так нас женуть години, як хвойдини,
Прискорюють події, мов повії,
Кінець гнилий». Отож, коли почув я,
Як бевзь пістрявий розважа про час,
Мої легені півнем заспівали
Про те, що блазні є глибокодумні,
І так я реготався без упину
Годину за годинником його.
О благородний, о достойний блазень!
Пістрява одіж — над усе на світі!

Герцог Хто ж блазень той?

Жак Достойний блазень! Каже, був двірським.
Ще каже: дами, гожі й молоденькі,
Це враз розпізнають. У мозку в нього
Сухому, як сухар, що завалаявся
В кишені після мандрів, є чимало
Химерних місць, де повно спостережень.
І ними він, як хоче, так і крутить.
О, чом не блазень я? Прошу, як честі,
Одежі блазня!

Герцог Ти її дістанеш.

Жак З усіх убрань лиш це — мое по праву.
Та тільки вирвіть із голів своїх
Застряглу думку, що розумний я,
І дайте волю — віять, наче вітер,
На кого схочу,— волю й право блазнів.
А ті, кому найдужче я дошкулю,
Найдужче хай сміються. А чого?
Тут відповідь проста, як шлях до церкви:

Кому дотепний блазень допече,
Той мудро вчинить,— хоч би як боліло,—
Удару не завваживши. А то
Розкриється все глупство мудрагеля
Від мимолітних дотепів блазеньських.
Де ж плащ пістрявий мій, о де? Лиш дайте
Казати правду всю — і я помалу
Очищу від гнилизни тіло світу,
Хай тільки ліки він мої ковтає.

Герцог Пхе! Я скажу тобі, що ти творив би.

Жак Що ж — об заклад поб'юся! — крім добра?

Герцог Найтяжчий гріх — тавруючи гріхи!
Адже ти сам раніше був розпусним
І ласим, наче ярий, хтивий звір;
Всі виразки, всі визрілі недуги,
Що ти схопив, гуляючи привільно,—
Все вивергнув би те в широкий світ.

Жак Як? Та невже, як хто картає гордість,
Зосібна зачіпає цим когось?
Чи ж гордість не здійсмається, як море.
Аж поки, стомлена, сама відрине?
Або ж, коли скажу, що городянки
У шатах королівських часто ходять,
То цим котрусь одну я зачеплю?
Котра з них скаже: в неї цілив я,
Коли така самісінька й сусідка?
Чи ж знайдеться простаць, який повіда,
Мовляв, не я йому вділив багатства,—
Гадаючи, що цілився я в нього,
І дурість тим свою мені підставить?
І що ж? І як? Чим скривдив я його?
Якщо йому дісталось по заслuzі,
Він скривдив сам себе; якщо ж невинний —
Мій докір диким гусаком шугне,
Чужим для всіх... Та хто це йде сюди?

Входять Орландо з оголеним мечем.

Орландо Гей, годі їсти!

Жак Ще й не починав я...

Орландо І не почнеш, допоки зла нужда
Не вдовольниться!

І, поки він не попоїсть, ослаблий
Від двох недуг — від голоду і віку —
Я кусня не візьму.

Герцог Ідїть по нього;
А ми без вас до їжі не торкнемось.

Орландо О дякую! Хай бог вас не забуде!
(*Виходить*)

Герцог Ось бачиш ти, не тільки ми нещасні:
Дає незмірний світовий театр
Без ліку драм — печальніших за ту,
Що ми тут граємо.

Жак Так, світ — театр,
Де всі чоловіки й жінки — актори.
Тут кожному приписаний свій вихід,
І не одну з них кожне грає роль.
Сім дій в тій п'єсі. Спершу — це дитина,
Що на руках у мамки вередує,
Тоді — школяр зарюмсаний із ранцем,
Чистенько вмитий, що повзе, мов равлик,
До школи знехотя. Тоді — коханець,
Що над баладою про любки брови,
Мов піч, зітхає. Далі — це солдат,
Прокляттями начинений страшними,
Та бородатий, наче леопард,
І честолобний, і швидкий на сварку,
Що славу-бульбашку шукати ладен
В гарматнім жерлі. Далі вже — суддя
З товстим пузцем, набитим каплунами:
Суворий погляд, стрижена борідка;
Премудростями й казусами повен,—
Так роль свою він грає. Шостий вік
З'їжджає до карлючки Панталоне:
На носі — скельця, а при боці — торба,
Штани, збережені ще з юних літ,
Для висхлих ніг широкі; мужній голос
Стає, немов дискант дитячий, знову,—
Свистить, сичить. Ну, а остання дія,
Кінець химерної цієї п'єси —
Дитинство друге, напівзабуття:
Ані зубів, ні зору, ні смаку.

Входить Орландо, з ним — Адам.

- Герцог* Ласкаво просимо! Поважний ваш
Тягар кладіть — хай їсть...
- Орландо* Вам дякую за нього.
- Адам* І до речі:
За себе сам чи й вимовлю «спасибі».
- Герцог* Ласкаво просимо. Й до діла! Я ж
Вас поки що розпитувать не буду.
Музики, гей! Ви, друже, заспівайте!
- Ам'єн*
(співає)
Зимовий вітре, вії!
Менш зла в нудьзі твоїй,
Аніж у людській злості;
Невидимий твій зуб,
Тому й не так він груб,—
Пронизуй хоч до кості!
Гей-го! Співай під деревом, під тінню!
Бува нещира дружба, а любов — шаління.
Співай, гей-го, під тінню!
Живімо, не жаліймо!
Тріщи, морозе, дужче!
Не зліший ти, презлющий
Від забуття й наруг.
Хоч скоуєш ти ріки,
Ти — не таке велике
Зло, як забудько-друг.
Гей-го! Співай... (тощо)
- Герцог* Коли ви й справді менший син Роланда
Шановного,— як ви мені шепнули,—
Чому мій зір потвердження знаходить,
У вас його уздрівши подобизну,—
Вітаю щиро вас. Я — герцог той,
Що батька вашого любив. Ходім же
В мою печеру на розмову. Діду,
Ти — гість у мене, як і твій господар.
Допоможіть йому. Ви ж — дайте руку
Та розкажіть, яку терпіли муку.

Виходять.

СЦЕНА 1

Зала в палаці.

Входять герцог Фредерік, вельможі та Олівер.

Фредерік З тих пір його й не бачиш? Неможливо!
 Коли б я менше милосердя мав,
 Для помсти доказів і не шукав би,
 Тебе спопавши. Та гляди мені:
 Щоб відшукав ти брата, де б не був він.
 Із свічкою шукай! Живим чи мертвим,
 Але в цей рік пристав його мені.
 А ні — то й сам у край наш не вертайся.
 Всі землі, всі маєтності твої,
 Що вартість мають, — все ми забираєм,
 Аж поки наших звинувачень з тебе
 Не звіме брат твій.

Олівер Високосте! Якби ви тільки знали!
 Таж я ніколи брата не любив.

Фредерік Тим ти підліший. Виштовхать його!
 Хай наші урядовці накладуть
 Арешт на дім його і весь маєток.
 І швидко! А його женить шукати.

Виходять.

СЦЕНА 2

Ліс.

Входить Орландо з аркушем паперу.

Орландо Виси тут, вірше, прославляй кохання!
 А ти, в трійнім вінку царице ночі,
 На це ім'я майстрині полювання
 Зверни з небес свої пречисті очі!

О Розаліндо! Замість книг дерева
Беру: на них лишу слова любові.
Хай всякий зір: людини, пташки, лева —
Твої чесноти вздрить, відбиті в слові.
Складай, Орландо, похвалу мерщій
Прекрасній, чистій, несказанній — їй!
(*Виходить*)

Входять Корін і Брусок.

Корін То як подобається вам, пане Брусок, це пастуше життя?

Брусок Сказати правду, пастуше, саме собою воно життя хороше; та як подумаю, що воно — пастуше життя, то воно щербатого мідяка не варте. Оскільки воно усамітнене, то мені воно вельми до вподоби; та оскільки воно таке відлюдне, то це—поганюче життя. Далі: оскільки воно тече в полях, це життя мені дуже до смаку, але оскільки минає воно не при дворі,— воно страшенно нудне. Тим, що воно — життя ошадне, воно, бач, цілком відповідає моїй вдачі; та що немає в ньому великого достатку, не в згоді воно з моїм шлунком. Маєш ти хоч яку філософію, пастуше?

Корін Та ніякої такої, а тільки знаю: як дужче допече кому хвороба, той і чується гірше; як немає в кого грошей, вигод і достатку, тому бракує трьох добрих друзів. Знаю також, що дощу властиво мочити, а вогню — палити, що на доброму пасовиську вівіці швидко гладшають і що головна причина ночі — те, що сонце ховається; що в кого нема тямі ні від природи, ні від науки, той може нарікати на погане виховання чи на те, що вродився від дурних батьків.

Брусок Оце природний філософ! А чи бував ти при дворі, пастуше?

Корін Таки не бував.

Брусок Тоді бути тобі в пеклі!

Корін Ну, сподіваюся, що ні.

Брусок Неодмінно будеш у пеклі! Будеш праяжитися, мов яєчня, все з одного боку.

Корін Попаду в пекло за те, що не бував при дворі? Це ж чому, пояснить!

Брусок А ось чому: якщо ти ніколи не бував при дворі, то й ніколи не бачив добрих манер; а що ти ніколи не бачив добрих манер, то, значить, твої манери погані, а погане — гріх, а за гріхи попадають до пекла. На тебе чигає погибель, пастуше!

Корін Аж ніяк, Брусочку! Добрі манери двораків так само сміховинні в селі, як сільські звичаї неадекватні при дворі. Ось ви розказували мені, що при дворі, коли вітаються, то не кланяються, а цілують кінчики пальців,— але ж така чемність була б неохайністю, якби двораки стали пастухами.

Брусок Доказ, давай негайно точний доказ!

Корін Ну, та ось вам: ми раз у раз торкаємось овець руками, а шкура в них, самі знаєте, жирна.

Брусок А хіба у двораків не пітніють руки? І жир овечий хіба гірший від людського поту? Ні, слабенько, слабенько! Крашій доказ мершій!

Корін Та й руки у нас шорсткі.

Брусок То швидше губи відчують їх. Знов слабенько! Ну ж бо, давай сюди сильніший доказ!

Корін І часто наші руки бувають у дьогті — ми ним свець лікуємо. Чи вам би хотілося, щоб ми цілували дьоготь? А руки у двораків напахчені мускусом!

Брусок Слабесенькі ж у тебе, чоловіче, мізки! Ти справжня тухлятина супроти шматка доброго м'яса! Вчися в мудрих, ума набирайся: мускус — нижчого роду, ніж дьоготь; це — нечисті виділення дикої кішки. Давай кращі докази, пастуше!

Корін У вас для мене надто вже двірський розум — я здаюсь.

Брусок То ти здаєшся на поталу нечистому? Хай тебе господь порятує, недотепо! Хай зцілить тебе! Такий ти вже протак.

Корін Пане, я чесна трудяща людина: заробляю собі на харчі та на одягу, ні на кого не маю зла, нічому щастю не заздрю, радію чужій радості, терплю свої лиха, і найбільша для мене втіха — дивитись, як пасуться мої вівці, а ягнята їх ссуть.

Брусок І тут у простоті своїй ти грішиш: ти паруєш овець із баранами і з цього парування скотини живеш; ти — звідник для барана з бубонцями: адже, всупереч усім шлюбним звичаям, віддаєш ярочку-однорічку кривоногому старому рогоносцеві-барану. Коли ти за це не попадеш до пекла,— значить, сам диявол не хоче мати пастухів, а інакше вже й не придумую, як би тобі спастися.

Корін Он іде молодий пан Ганімед, брат моєї нової господині.

Входить Розалінда з клаптиком паперу в руці, читаючи.

Розалінда «В Індії нема перлини
Кращої за Розалінду.
Вітер, що по світу лине,
Всюди славить Розалінду
І тьмяніють всі картини
Перед личком Розалінди.
Із красунь одну-єдину
Вибираю — Розалінду».

Брусок Я вам так римуватиму вісім літ поспіль, крім тих
годин, коли їсти й спати; це ж таким тюпцем їдуть молочарки на
ринок.

Розалінда Геть звідси, блазню!

Брусок Ось, на спробу:
Як без лані олень гине,
Хай шукає Розалінду.
Як до пари кицька лине,
Так ото і Розалінда.
Взимку втеплюю одежину,
Заодно — і Розалінду.
Жнеш чи косиш в літню днину,
Ну, а возить — Розалінда.
Шкаралупка й серцевина —
Мов горішок, Розалінда.
Де троянда — неодмінно
З колючками й Розалінда...

Гірше не може бути, як скачуть ті вірші; і навіщо ви ковтаєте цю
заразу?

Розалінда Помовч, дурний блазню! Я знайшла їх на дереві.

Брусок Воістину лихі плоди родить те дерево.

Розалінда Я прищеплю до нього тебе, а потім — грушку-гни-
личку. Тоді ти, поки доспієш, уже й згниєш, бо гниличка тільки тоді
буває спіла, коли загниється.

Брусок Ви своє сказали, а розумно чи ні — хай ліс розсу-
дить.

Входить Селіа з клаптиком паперу в руці.

Розалінда Цить! Відійди!
Іде сюди сестра і щось читає.

Селія

(читає)

«І чому ж це тут пустиня?
Що людей не видно? Ні!
Язики розвішу нині —
Хай звістують в глушині:
То — яке життя коротке;
Хоч би скільки ти блудив,
Швидко так полічиш чотки
Днів своїх, мов і не жив.
То — що поклянеться знову,
Друга зрадивши, дружок...
Та при кожнім другім слові,
Між прегарних цих гілок
«Розалінда» напишу я:
Всім звістую в цій землі,
Як велике тріумфує
В крапелиночці малій.
Небеса так повеліли,
Щоб природа всі злила
Цноти у єдинім тілі.
І тоді вона взяла
Клеопатри блиск, гордливість,
Атланти чистоту,
І Лукреції цнотливість,
І Єлени красоту.
Так в Розалінді вищі сили
Дали чеснот усіх взірць:
Її найкращим наділили
З чудових лиць, очей, сердець;
Їй все дали в руці простертій,
Мені ж — рабом її померти».

Розалінда О наймиліша проповіднице! Якою ж нудною проповіддю любові стомила ти своїх парафіян і хоч би раз сказала: «Потерпіть, люди добрі!»

Селія То це й ви тут? Друзі, йдіть собі. Иди, пастуше; і ти з ним, добродію.

Брусок Ходімо, пастуше; вчинімо почесний відступ,— хай не з обозом і військовим скарбом, та з торбою і тим, що в торбі.

Корін і Брусок виходять.

Селія Ти чула ці вірші?

Розалінда О так, чула всі, коли не більше, бо в деяких із них більше стоп, ніж вірш може витримати.

Селія Дарма — стопи підтримають вірш.

Розалінда Так, але ж ті стопи кульгали й не змогли встояти без вірша, тому й вірш скалічив через них.

Селія Але невже тобі не дивно, що твое ім'я вивішено й вирізано чи не на всіх тутешніх деревах?

Розалінда Скільки тебе не було, я вже тут сім днів дивуюся, бо ж глянь, що я знайшла на пальмовім дереві. Так не засипали мене римами від Піфагорових часів, коли я була ірландською шурицею, про що я, до речі, погано пам'ятаю.

Селія Ти здогадуєшся, хто це написав?

Розалінда Якийсь юнак?

Селія Атож, і на шиї в нього ланцюжок, що ти колись носила. Ти зашарілася?

Розалінда Скажи, прошу тебе, хто ж це такий?

Селія О господи, господи! Другові з другом нелегко зустрітись, та буває, що гора з горою сходиться, коли трясє землетрус.

Розалінда То хто ж він?

Селія Чи це можливо?

Розалінда Ні, прошу тебе з усією прохацькою настирливістю — скажи мені, хто це?

Селія О диво, диво, диво дивне! А тоді ще раз диво — таке, що й збагнути годі!

Розалінда Не викажи мене, мій рум'янцю! Невже ти думаєш, сестрице, що, коли я вбралася чоловіком, то й вдача моя надягла камзол і штани? Кожен дюйм твого зволікання віддаляє від мене цілий Південний океан відкриттів. Благаю тебе, скажи швиденько, хто це? Кажі хутчі! Була б ти заїкою, тоді б те ім'я, що ти приховуєш, вискочило тобі з рота, як вино із пляшки з вузькою шийкою: або все зразу, або ж ні краплі. Та відіткни, благаю, свого рота, хай я уп'юся твоїми новинами!

Селія Ну, то ковтай юнака.

Розалінда Чи ж створений він за божою подобою? Якого кшталту юнак? Чи голова його варта капелюха, а підборіддя — бороди?

Селія Ні, борода в нього небагато.

Розалінда Ну, та бог пошле йому більше, якщо він шануватиметься. Про мене, то хай би його борода не поспішала рости, аби лиш ти поквапилася змалювати його підборіддя.

Селія Це молодий Орlando — той самий, що в одну мить поклав на лопатки і борця, і твоє серце.

Розалінда До дідька жарти! Говори поважно і як чесна дівчина.

Селія Клянуся тобі, сестричко, це він!

Розалінда Орlando?

Селія Орlando.

Розалінда Лиха годинонько! Як же мені бути з моїм камзолем і штаньми? Що він робив, коли ти його побачила? Що сказав? Як виглядав? Куди йшов? Чому він тут? Чи питався про мене? Де зупинився? Як попрощався з тобою? І коли ти побачиш його знову? Відповідай одним словом.

Селія Тоді позич мені рот Гаргантюа: це слово буде завелике для будь-якого рота наших днів. Відповідати «так» чи «ні» на всі твої запитання доведеться довше, ніж на всі запитання катехісису.

Розалінда Але чи знає він, що я тут, у лісі, і в чоловічому ебранні? І чи він такий гарний, як того дня, коли боровся?

Селія Відповісти на запитання закоханого не легше, ніж полічити порошинки в повітрі. Але задовольнись моєю розповіддю про те, як я його знайшла; уважно слухай і тішся тим, що почувеш. Я знайшла його під деревом, де він лежав, мов струшений жолудь.

Розалінда Те дерево можна назвати Юпітеровим, коли воно дає такі плоди.

Селія Будьте ласкаві, добра пані, вислухайте мене уважно.

Розалінда Говори.

Селія Так лежав він, розпростертий, мов поранений лицар.

Розалінда Хоч і печальне то було видовище, але воно, певне, було вельми принадним.

Селія Загнуздай-но свого язичка: він робить невчасні скоки. Одягнений Орlando був як мисливець.

Розалінда О лиха привістка! Він прийшов уполювати мое серце.

Селія Хотіла б я доспівати свою пісню без приспіву: ти мене збиваєш з мотиву.

Розалінда Хіба ти не знаєш, що я жінка? Коли мені майнула думка, я мушу висловити її. Розкажуй далі, голубонько.

Селія Ти збиваєш мене... Тихо! Чи не він іде сюди?

Розалінда Так, це він. Сховайтесь та послухаймо.

Селія і Розалінда відходять.

Входять Орландо і Жак.

Жак Спасибі за компанію; та вірте, Волів би я на самоті лишитись.

Орландо Я теж. Але пристойність вимагає Подякувати вам за товариство.

Жак. Прощайте. Не стрічайтесь надто часто.

Орландо І я кажу: зостаньмося чужими.

Жак Прошу вас, не псуйте більше дерев, вирізуючи на корі любовні вірші.

Орландо І я прошу: не псуйте більше моїх віршів, читаючи їх так незичливо.

Жак Вашу любов звати Розалінда?

Орландо Атож, саме так.

Жак Мені це ім'я не подобається.

Орландо Коли її хрестили, не думали, щоб вам догодити.

Жак Якого вона зросту?

Орландо Врівень з моїм серцем.

Жак Ви просто напхані милими відповідями. Чи не зналися ви з дружинами золотарів, чи не заучували напам'ять написів з їхніх пернів?

Орландо Ні, але я відповідаю вам, як фігури на шпалерах, що у них ви позичили ваші запитання.

Жак У вас бистрий розум; мабуть, він зроблений з п'ят Аталанти. Чи не бажаєте посидіти біля мене? Ми б разом ляли нашу владарку Землю та всі наші знегоди.

Орlando Я не хочу гудити жодного живого створіння на світі, окрім самого себе, адже найбільше вад добаваю в собі.

Жак Найбільша ваша вада — те, що ви закохані.

Орlando Цієї вади я не проміняю на вашу найкращу чесноту. Ви мені набридли.

Жак Повірте, я шукав блазня, коли знайшов вас.

Орlando Блазень утопився в струмку; гляньте у воду, і ви побачите його.

Жак Там я побачу свою власну особу.

Орlando Яку я вважаю блазнем або нулем.

Жак Годі вже мені баритися тут із вами. Прощайте, добрий синьйоре Закоханий!

Орlando Радий, що ви йдете геть. Адью, добрий мсьє Меланхолік!

Жак виходить.

Селія і Розалінда виходять наперед.

Розалінда

(стиха, до Селії)

Я озвуся до нього, прикинувшись зухвалим служником, і в цій мені?

Орlando Дуже добре чую. Чого вам треба?

Розалінда Скажіть, будьте ласкаві, котра година?

Орlando Вам би годилося спитати мене, яка пора дня: в лісі годинників не водиться.

Розалінда Значить, у цьому лісі немає жодного щиро закоханого, а то щохвилинні зітхання та щогодинні стогони відзначали б ліниву ходу часу не гірше від годинника.

Орlando А чом не прудку ходу часу? Хіба не так само правильний був би цей вираз?

Розалінда Аж ніяк, добродію: час іде різною ходою для різних людей. Я можу сказати вам, для кого він іде ристю, для кого — тюпцем, для кого — чвалом, а для кого — стоїть на місці.

Орlando То скажіть мені, для кого час іде тюпцем?

Розалінда Будь ласка: він ледве тюпає для молодої дівчини — між днем шлюбного контракту і днем весілля; хай навіть цей проміжок становить лише тиждень, час для неї тягнеться так повільно, що сім днів чекання здаються їй за сім років.

Орlando А для кого час іде ристю?

Розалінда Для священника, котрий не тямить по-латині, і для багача, якому не дошкуляє подагра: один спить спокійно, бо не може студіювати богослов'я, другий тішиться життям, бо не знає мук; одного не гне додолу тягар сухої, виснажливої науки, другого не гнітить тяжка, прикра вбогість. Для них час біжить ристю.

Орlando А для кого він біжить учвал?

Розалінда Для злодія, якого ведуть на шибеницю: хоч би як помалу переставляв він ноги, йому все здається, що він прийде туди надто швидко.

Орlando А для кого ж час стоїть?

Розалінда Для судовиків під час судових канікул — вони сплять від закриття судів до їх відкриття і не помічають, як іде час.

Орlando А де ви живете, милий юначе?

Розалінда Живу з цією пастушкою, моєю сестрою, тут на узліссі — мов торочки на подолі спідниці.

Орlando То ви й родом із цих місць?

Розалінда Мов кролик, що живе там, звідки він родом.

Орlando Ваша мова краща, ніж я сподівався почути в цій глушині.

Розалінда Мені про це багато хто казав; але, по правді, мене вчив говорити мій благочестивий дядечко, що замолоду жив у місті й добре знав світські звичаї, адже він був там закоханий. Не раз і не два застерігав він мене проти кохання, і я дякую богові, що я не жінка і що немає в мені всіх тих химерних шаленств, у яких він звичайно вичував усю жіночу стать.

Орlando А які ті головні вади, що він ставив на карб жінкам?

Розалінда Головних не було: всі були схожі одна на одну, мов дрібні монетки, і кожна здавалася страховинною, поки не з'являлася її товаришка, геть їй рівна.

Орlando Прошу вас, назвіть декілька з них.

Розалінда Ні, я витрачатиму свої ліки тільки на того, хто хворий. Тут, у лісі, блукає один такий, що псує наші молоді дерева,

вирізуючи на корі ім'я «Розалінда»; він розвішує оди на глоді й елегії на терні, обожествляючи у всіх цих творах ім'я Розалінди. Якби цей розповсюдник любові трапився мені, я дав би йому кілька добрих порад, адже, здається мені, його б'є любовна лихоманка.

Орlando Я ж і є той самий, кого б'є ця лихоманка. Прошу, дайте мені ваші цілющі ліки.

Розалінда Але я у вас не бачу жодної з тих ознак, про які говорив мій дядечко,— він навчив мене, як розпізнавати закоханих. У сплетену з дурману клітку для шаленців ви, я певен, ще не вскочили.

Орlando Які ж це ознаки?

Розалінда Худі щоки — а ваші зовсім не худі; запалі очі з синіми дугами під ними, а у вас очі як очі; похмурий настрій — а ваш настрій аж ніяк не похмурий; розкудлана борода — а у вас вона ніскільки не розкудлана (та це я вам дарую, адже борода тієї у вас стільки, як прибутків у меншого брата). Далі: панчохи на вас мають бути без підв'язок, капелюх без стрічок, рукави без гудзиків, черевики без шнурків і взагалі все у вашому вигляді має виказувати неохайність відчю. Але ви не такі: вбрані ви швидше як чепурун і схожі на людину, закохану в саму себе, а не в когось іншого.

Орlando Гожий юначе, хотів би я переконати тебе в тому, що я справді закоханий.

Розалінда Мене — переконати в тому, що ви закохані? Вам так само легко було б переконати в цьому ту, кого ви любите, а вона, ручуся, швидше повірить вам, ніж признається, що й сама вас любить. Щодо цього жінки часто самі собі правди не кажуть. Але звіртеся мені щиро: невже це таки ви розвішуєте на деревах вірші, в яких так вихваляете Розалінду?

Орlando Присягаюсь тобі, юначе, білою рукою Розалінди: я — той самий, той самий нещасливець.

Розалінда Але невже ж ви так палко любите, як промовляють ваші вірші?

Орlando Ні вірші, ні людський розум не здатні вивістити, як палко я люблю.

Розалінда Любов — це лише божевілья, і закохані заслуговують на темну комірчину з нагайкою так само, як буйні божевільці; а причина, чому їх не карають та не лікують, полягає в тому, що божевілья це так поширене, що всі наглядачі самі закохані. А проте я виліковую любов порадами.

Орlando І ви вже вилікували кого-небудь цим способом?

Розалінда Так, вилікував одного, і ось як. Він повинен був уявити, нібито я — його любов, його кохана; я щодня примушував його упадати коло мене, а сам, неначе мінливий місяць, був то сумним, то зманіженим, то примхливим, то млосним і закоханим, то гордим, химерним, насмішкуватим, пустим, несталим; то я плакав, то сміявся, виказуючи всякого почуття потроху, хоч насправді не почував нічогосінько: адже в цих ділах і хлопчак, й жінки — здебільшого на одну масть. То я любив його, то ненавидів, то вабив, то відштовхував, то плакав за ним, то плював на нього, — і так я довів мого залицяльника від любовного безумства до справжнього божевілля, а саме: змусив його відцуратися повноводого потоку світського життя й оселитися в геть-чисто чернечому відлюдді. Ось як я його вилікував. І таким самим чином я беруся прополоскати й вашу печінку: чиста буде, як серце здорової вівці, не зостанеться в ній ані цятиночки любові.

Орlando Але ж я зовсім не хочу вилікуватись, юначе.

Розалінда А я вилікував би вас, якби ви тільки звали мене Розаліндою, щодня приходили до моєї оселі та упали коло мене.

Орlando От на це, клянуся моєю вірною любов'ю, я згоден. Скажіть мені, де ваша оселя?

Розалінда Ходіть зі мною, я вам її покажу. А дорогою розповісте мені, де ви живете в цьому лісі. То ходімо?

Орlando Залюбки, з щирим серцем, добрий юначе.

Розалінда Ні, ви маєте звати мене Розаліндою. А ти, сестро, як? Ходи й ти з нами.

Виходять.

СЦЕНА 3

Ліс.

Входять Брусок і Адель, за ними Жак.

Брусок Іди швидше, славна Аделе. Я прижену твої кози, Аделе. То що, Аделе? Я ще тобі до душі? Чи ж подобаються тобі мої прості риси?

Адель Ваші риси? Помилуй нас, боже! Які ще там риси?

Брусок Я тут із тобою та твоїми отарами схожий на найкапризнішого з поетів — на шановного Овідія між татарами.

Жак

(убік)

О вченість! Який ти знайшла собі тут притулок! Гірший, ніж знайшов Юпітер у критій комишем хатині.

Брусок Коли наші вірші не знаходять розуміння чи нашої дотепності не підтримує розуміння — ця дочасно розвинена дитина, це ще гірше, ніж великий рахунок за мізерне частування. Хотів би я, далекі, щоб боги створили тебе поетичною.

Адель Я не знаю, що воно таке — «поетична». Чи означає це, щоб я була чесна в словах і в ділі? Чи ж воно правдиве?

Брусок Сказати правду, ні: бо найправдивіша поезія — це найбільша вигадка, а що всі закохані — поети, то й усі їхні присягання у віршах — чистісінькі вигадки.

Адель І ви бажаєте, щоб боги зробили мене поетичною?

Брусок. Звісно, бажаю: адже ти присягалася мені, що ти чесна дівчина. А була б ти поетична — я міг би мати якусь надію, що ти вигадуєш.

Адель І ви б не хотіли, щоб я була чесною дівчиною?

Брусок Авжеж, ні,— хіба лиш якби ти була відворотна: адже чесність у парі з красою — це все одно, що мед із цукром.

Жак

(убік)

Глибокодумний блазень!

Адель Що ж, я негарна, тож і прошу богів, щоб зробили мене чесною.

Брусок Так, але витратити чесність на бридку нечепуру — це все одно, що класти добру страву в брудну миску.

Адель Я не нечепура, хоч і бридка, дякувати богам.

Брусок Гаразд, слава богам за твою бридоту; нечепурність прийде згодом. Та, хай там що, а я хочу одружитися з тобою і задля цього ходив до отця Олівера Плутослова, священника з сусіднього села. Він пообіцяв мені прийти сюди в ліс і поєднати нас.

Жак

(убік)

Хотів би я подивитись на цю зустріч!

Адель Гаразд — нехай боги пошлють нам радість!

Брусок Амінь. Хтось боязкіший завагався б, чи затівати отаке, адже тут замість церкви лише ліс, а за свідків — сама звірина рогата. А хоч би і в лісі, й серед звірини? Сміливіше! Без рогів не обійтися, хоч які вони осоружні. Недарма кажуть: «Багато хто не знає всього того, що має». Воно й правда: скільки чоловіків мають добрячі роги, а не знають, які вони завдовжки. Ну, та цей посаг чоловікові приносить дружина, а не сам він добуває. Роги, то й роги. І хіба самі злидарі їх носять? Зовсім ні: у найблагороднішого оленя роги не менші, ніж у ницого плюгавця. То неже благословен той, хто гуляє самотою? Ні: як місто, обгороджене мурами, вартніше від села, так і чоло жонатого чоловіка достойніше від неприкрашеного парубочого лоба; і наскільки здатність захищатися краща за безпомічність, настільки мати роги цінніше, ніж їх не мати. А ось і велебний Олівер!

Входить Олівер Плутослов.

Ласкаво просимо, отче Олівере Плутослов! То як ви обкрутите нас: отут під деревом, чи нам піти з вами до вашої каплиці?

Плутослов А чи нема тут когось, хто віддав би за вас цю жінку?

Брусок Я не бажаю брати її в дарунок ні від якого чоловіка.

Плутослов Але її повинен хтось віддавати, а то шлюб не буде законний.

Жак

(виступаючи наперед)

Справляйте обряд. Я віддам її.

Брусок Доброго вечора, ласкавий пане Яктамвас! Як вам ведеться, добродію? Ви нагодилися дуже до речі. Хай вас бог благословить за нашу останню розмову. Я дуже радий бачити вас. Тут і дрібничка може знадобитися. Але прошу, покрийте голову.

Жак Ти хочеш оженитися, пістріявій блазню?

Брусок Як у вола є своє ярмо, у коня — вуздечка, а в сокола — дзвіночок, так і в людини є свої хотіння; тож як голуби паруються, так наречені цілуються.

Жак І ви, чоловік такого виховання, волієте вінчатись кругом куша, мов жебрак? Ідїть до церкви, та хай путній священник розтлумачить вам, що воно таке таїнство шлюбу. А то цей чоло-

в'яга склепає вас до купи, як дві дошки в панелі — одна половинка розсохнеться і, наче негодяще дерево,— трісь, трісь...

Брусок

(убік)

Я так не думаю, але краще хай повинчає мене саме пей, а не якийсь інший. Адже він навряд чи повинчає до ладу, а якщо мене повинчають не до ладу, то я матиму добрий привід покинути згодом дружину.

Жак Ходи-но зі мною, послухай моєї ради.

Брусок Ходім, Аделе! Щось та буде:

Чи житимем повинчані, чи, може, в блуді.
Прощавайте, люб'язний отче Олівере, тут уже не

«Ох, Олів'єре,
Мій сизоперий,
Не кидай на біду...»

а навпаки:

«Біжи, лети
Під три чорти —
За тебе не піду».

Жак, Брусок та Адель виходять.

Плутослов Дарма, ніякими смішками ці навіжені дурисвіти не відтрутять мене від мого покликання.

(*Виходить*)

СЦЕНА 4

Ліс.

Входять Розалінда і Селія.

Розалінда Не розмовляй зі мною: я хочу плакати.

Селія То й плач, прошу тебе; тільки пам'ятай, що сльози чоловікові не до лиця.

Розалінда Але хіба я не маю причини для сліз?

Селія Та кращої причини годі й побажати — отож плач.

Розалінда Коли ж у нього і волосся несталого кольору.

Селія Трохи темніше, ніж Іудине. А його поцілунки — Іудині рідні діти!

Розалінда Сказати правду, волосся у нього має гарний колір.

Селія Чудовий колір: для тебе завжди з усіх кольорів існував тільки каштановий.

Розалінда І поцілунки його невинні, як благословення святого.

Селія Він купив двійко викинутих губів Діани; черниці зимового ордену не цілкують невинніше, ніж він: у його поцілунках — вся крига цноти.

Розалінда Але чому ж він поклявся, що прийде сьогодні вранці, й не прийшов?

Селія Ну, звісно, в ньому немає ні краплі вірності.

Розалінда Ти так гадаєш?

Селія Авжеж. Я не думаю, щоб він був кишеньковим злодієм чи конокрадом, але щодо щирості в коханні — мені здається, він порожній, мов перекинута чаша або червивий горіх.

Розалінда Не вірний у коханні?

Селія Атож, якщо в ньому те кохання є взагалі; та я думаю, немає тут ніякого кохання.

Розалінда Ти ж чула, як він присягався, нібито любить?

Селія «Нібито» це ще не «любить». До того ж присяга закоханця варта не більшого, ніж слова шинкаря: і цей, і той ручаються за фальшивий рахунок. Тут, у лісі, він належить до почту герцога, батька твого.

Розалінда Вчора я зустріла герцога й довгісенько з ним розмовляла; він спитав мене, якого я роду. Я відповіла, що роду не гіршого, ніж він. На те він засміявся і відпустив мене. Та що це ми про батьків, коли є такий юнак, як Орландо?

Селія О, справді, це прегарний юнак! Він пише прегарні вірші, промовляє прегарні слова, дає прегарні клятви і прегарно їх розбиває — навкосою об серце своєї коханої, мов невірний турнірний перебієць, що підострожує коня тільки з одного боку й ламає списа надвоє, наче благородний тюхтій. Але прегарне все те, чим верховодить молодість і чим правує шаленство... Хто це йде сюди?

Входить Корін.

Корін Хазяйко і хазяїне! Питали
Ви про закоханого пастуха,
Що на травичці тут якось зі мною
Сидів і вихваляв пастушку горду,
Що любить він її?

Селія Так. Що там з ним?

Корін Кортить вам глянути, як вид блідий
І гордої зневаги пал глумливий
Правдивого кохання сцену грають?
То йдїть зі мною, я вас проведу,
Як хочете.

Розалінда Мершій до того дива!
Коханців вид — закоханим пожива.
Веди туди — і всім я обіцяю,
Що в їхній п'єсі роль свою зіграю.

Виходять.

СЦЕНА 5

Ліс.

Входять Сільвій і Феба.

Сільвій О Фебо, змилуйсь наді мною, Фебо!
Кажі, що ти не любиш, та не так
Злостиво. Он же й кат, що в нього серце,
До крові звикле, огрубіло зовсім,
Сокири над стратенцем не опустить,
Не вибачившись. Та невже лихіша
Від того будеш, хто живе з убивства
І вік збавляє у трудах кривавих?

Входять Розалінда і Селія, за ними — Корін.

Феба Не хочу катом бути я для тебе,
Втікаю геть, аби не мучивсь ти.
Ось кажеш: у моїх очах убивство.
Як мило це і як на правду схоже:
Тендітні й ніжні очі, що лякливо
І від комашки двері зачиняють,
Убивцями й тиранами взивати!

Сердитий погляд я на тебе кину:
Як ранить годен — хай тебе уб'є.
Ану ж зомлі! Прикинься мертвим, падай!
Не можеш? Май же сором, не бреши,
Що очі ці мої — твої убивці!
Де ж рана, що тобі завдав мій погляд?
Хоч шпилькою вдряпнився — буде слід;
За комишиночку вхопись рукою —
І збереже долоня хоч на час
Подряпину й рубець; мої ж бо очі,
На тебе глянувши, тебе не ранять,
І взагалі — не мають очі влади
Чинити біль.

Сільвій О Фебо дорога!
Настане день — він, може, й близько десь,—
І візьме хтось зухвало в бран любовний
Тебе, й пізнаєш біль невидних ран
Від гострих стріл кохання.

Феба Тільки ж доти —
Від мене геть. Коли той день настане,
Ти смійся з мене, не жалій мене,
Як доти я тебе не пожалію.

Розалінда

(виступаючи наперед)
Але ж чому — скажіть? Хто спородив вас,
Що берете на глузи та на кпини
Нещасного? Як вроди більш у вас
(Про мене, маєте її не стільки,
Щоб спать лягати ви могли без свічки) —
То треба вже такою злою бути?
В чім річ? Чому так дивитесь на мене?
Звичайний ви — не більше — крам природи,
На продаж виставлений... Далєбі,
Вона мій погляд вчарувати хоче!
Ні, горда пані, і не сподівайтесь;
Ні брови ті чорнильні, ані шовк
Чорнющих кіс, ані агати-очі,
Ані молочно-білий колір щік
Мене не зловлять, щоб на вас молився
Дурний пастуше! Не біжи за нею,
Мов з півдня вітер із дощем, з туманом.
Таж ти гарніший у сто крат від неї,
Цієї жінки. Ось такі, як ти,
Бездумно виродків на світ приводять.

І не свічадо лестить їй, а ти.
В тобі вона вродливіша неначе,
Аніж у віддзеркаленні своїм.
А ви — себе пізнайте! На коліна!
І, постуючи, небу вознесіть
Хвалу за цю любов. Як друг, шепну вам:
Торгуйте, поки торг. Не всяк вас купить.
Покайтеся і поберіться з ним —
Найгідший той з гідких, хто ще й глузує.
Бери ж її, пастуше. Прощавайте.

Феба Юначе гожий, хоч і рік гнівись:
Твій гнів миліший за його лицання.

Розалінда Він закохався в її неподобство, а вона ладна закохатися в мій гнів. Коли так, то щоразу, як вона відповідатиме тобі сердитим поглядом, я пригощатиму її гіркими словами. Чому ви так дивитесь на мене?

Феба Бо зла на вас не маю.

Розалінда Прошу, не закохайтесь у мене,
Бо я брехливіший за клятви п'яні
Та й не люблю вас. Хочете ви знати,
Де я живу? Отам, де гурт олив.
Сестрице, йдім? Пастуше, будь твердий.
Ходім же, сестро. Подобрій, пастушко,
І не гордуй: дивився цілий світ,
А лиш його зачарував твій вид.
Нум до отари!

Розалінда, Селія та Корін виходять.

Феба О пастуше вмерлий!
Збagnула я слова, що ти сказав:
«Хто враз не закохавсь, той не кохав!»

Сільвій О Фебо...

Феба Що? Ти, Сільвію, щось кажеш?

Сільвій О Фебо, зглянься!

Феба Та вже ж тебе я, Сільвію, жалію.

Сільвій Де жалість є, там недалеко втіха.
Жалієш ти печаль мого кохання —
То покохай: тоді й печаль, і жалість
Обидві щезнуть.

- Феба* Люблю тебе як подруга, і тільки.
- Сільвій* Моєю стань!
- Феба* Іч, жадібний який!
 Колась ти був ненависний мені;
 Та хоч і досі не люблю тебе я,
 Але... говориш про любов так гарно,
 Що стерплю товариство я твоє,
 Нестерпне досі. Стань мені до послуг.
 Та іншої не жди винагороди,
 Крім радості, що служиши ти мені.
- Сільвій* Любов моя така велика й чиста,
 Й який я спраглий на твою ласкавість,
 Що ладеє за талан багатий мати
 Цю долю: підбрати колоски
 За тим, хто цілий візьме урожай.
 Хоч усмішки рони — щоб жив я ними.
- Феба* Ти знаєш, хто такий отої юнак?
- Сільвій* Не те, щоб знав... Та здивуємось часто:
 Це ж він купив собі хатину й землі,
 Де той скупар старий хазяїнував.
- Феба* Не думай, що люблю, — цікавлюсь тільки...
 Який сердитий, а говорить красно!
 Та що мені слова? Але цілюші
 Слова — як милий той, хто їх говорить.
 Він гарний хлопець... Не такий-то й гарний!
 Хоч гордий. Та йому і гордість личить.
 Він буде красень. Наймиліше в ньому —
 Його обличчя. Ледь завдасть він болю
 Словами — вилікує вмить очима.
 І зростом не високий він... хоча,
 Як на літа його, то й височенький.
 Нога — хоч і не дуже, а струнка,
 А колір вуст його який приемний!
 Лиш ледь яскравіший, густіший він
 За щік рум'янци: тут уся різниця
 Така, як між червоним і рожевим.
 Я впевнена: багато хто з жінок,
 Отак поглянувши, як я, на нього,
 Негайно закохалися б. Та я
 Ані ненавиджу, ані люблю
 Його — хоча ненавидіти мала б.
 Іч, як напався! Знати б хоч — за віщо?

Сказав, що очі й коси в мене чорні,
Ще й, пам'ягаю, насмівався з мене.
Аж дивно, як я змовчала тоді.
Але дарма — тепер а чи в четвер:
Я відповім йому листом глузливым.
Ти ж віднесеш листа мого. То згода?

Сільвій Звичайно, Фебо.

Феба Зараз напишу.
Готовий лист і в голові, і в серці.
Я коротко й дошкульно все повім.
Ходімо, Сільвію!

Виходять.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

СЦЕНА I

Ліс.

Входять Розалінда, Селія і Жак.

Жак Прошу вас, добрий юначе, дозвольте мені ближче
познайомитися з вами.

Розалінда Кажуть, що ви великий меланхолік.

Жак Атож; я люблю меланхолію дужче, ніж сміх.

Розалінда Ті, хто впадає в ту чи іншу крайність,— відворотні
люди; нині їх засуджують гірше, ніж п'яниць.

Жак Але ж так добре бути сумним і нічого не казати.

Розалінда То що ж, добре бути стовпом?

Жак Моя меланхолія — зовсім не меланхолія вченого,
в кого вона мудрість; ані меланхолія музиканта, в кого вона — на-
тхнення; ані придворного, в кого вона — пиха; ані воїна, в кого
вона — шанолубство; ані судовика, в кого вона — політична хит-
рість; ані дами, в якої вона — манірність; ані закоханця, в кого
вона — все це вкупі; але я маю свою власну меланхолію, складену
з багатьох елементів, виведену з багатьох речей. Власне, вона —

це всяка всячина, яку я спостеріг під час моїх мандрів: адже від тривалих роздумів над побаченим мене огортає щонайпримхливіший смуток.

Розалінда То ви мандрівник? Присягаюся честю, ви маєте неабиякі підстави для смутку: чи не спродали ви свої землі, щоб побачити чужі? Адже багато бачити й нічого не мати — це те саме, що мати багаті очі, та вбогі руки.

Жак Так, я здобув собі свій досвід.

Розалінда І через цей досвід ви сумні. Я радше волів би мати блазня, щоб той мене веселив, аніж досвід, що навіював би на мене сум. І заради цього ще мандрувати!

Входять Орландо.

Орландо Добридень, Розаліндо люба, мила!

Жак Е, ні, прощайте — ви розмовляєте білим віршем.
(*Виходить*)

Розалінда Прощайте, пане мандрівнику! Глядіть же, ви повинні шепелявити, носити заморські костюми, гудити все добре, що є у вашім краї, ненавидіти місце, де ви народились, і мало не ремствувати на бога за те, що створив вас таким, який ви є, а то я ніколи не повірю, що ви плавали в гондолах!.. Ну, як же це так, Орландо, де ж ви пробували весь цей час? І ви — закоханий?! Викиньте ще раз такого коника — не навертайте мені більше на очі.

Орландо Моя прекрасна Розаліндо, я прийшов лише на годину пізніше, ніж обіцяв.

Розалінда Спізнитись на годину — в коханні! Коли хтось поділить хвилину на тисячу часток і спізниться у справах кохання бо-дай на одну часточку тисячної частки хвилини, то можна сказати, що Купідон поплескав його по плечі, але серця йому не зачепив, ручуся!

Орландо Пробачте мені, люба Розаліндо.

Розаліндо Ні, коли ви такі забарні, більше не потрапляйте мені на очі; краще хай коло мене упадає равлик.

Орландо Равлик?

Розалінда Атож, равлик; він хоч і поволі суне, зате несе на голові свій дім — кращий спадок, гадаю, ніж ви можете запропонувати жінці на випадок її вдівства. До того ж він несе з собою долю.

Орландо Яку ще долю?

Розалінда Роги, а то що ж іще! Такі, як ви, завдячують ними своїм дружинам. А равлик зразу приходиться озброєний своєю долею і цим відвертає наклепи від дружини.

Орlando Доброчесність рогів не дарує, а моя Розалінда — доброчесна.

Розалінда А я ж і є ваша Розалінда.

Селія Йому приємно так тебе називати, але він має іншу Розалінду, кращу за тебе.

Розалінда Ну ж бо, упадайте, упадайте коло мене, бо сьогодні я у святковому настрої і на все ладен пристати. Що б ви сказали мені зараз, якби я був ваша най-найсправжніша Розалінда?

Орlando Я б її поцілував, перш ніж сказав би хоч слово.

Розалінда Ні, краще б ви спочатку що-небудь сказали, а коли вже вам не стане про що говорити, отоді й матимете нагоду для поцілунок. Щонайкращі оратори, коли їм забракне слів, спльовують, а коли закоханим — боже нас від цього борони! — не стане про що розмовляти, тоді немає кращої ради, як поцілунок.

Орlando А коли нам відмовлять у поцілунок?

Розалінда Цим вас спонукають до умовлянь, і вам знов буде про що говорити.

Орlando Невже ксмусь може забракнути слів, коли він з коханою?

Розалінда Та хоч би й вам, якби я був вашою коханою, а то я ще подумаю, що моя доброчесність перевершує мій розум.

Орlando І як же мені побратися з вами?

Розалінда Еге ж, поки побратися зі мною, вам ще треба ой скільки братися до мене. Та чи ж я не ваша Розалінда?

Орlando Я втішаюся, називаючи вас Розаліндою, бо хочу говорити про неї.

Розалінда Ну, то від її імені оголошую, що відмовляю вам.

Орlando Тоді я помру — від свого власного імені.

Розалінда Ні, краще помріть через повірника. Цей жалюгідний світ існує якихось там шість тисяч літ, і за весь цей час хоч би хто-небудь помер від свого власного імені, тобто від любові. Троїлові розчереплено голову грецькою булавою, а доти він що тільки не робив, аби померти від любові: він-бо вважається одним із зразків закоханця. Леандр — той прожив би чимало щасливих літ, навіть якби Геро пішла в черниці, але ж треба трапитися задушливій

ночі: славний юнак пішов викупатися в Геллеспонті, його схопила судома, і він потонув, а дурні літописці тих часів звинуватили у всьому Геро із Сестоса. Та все це — баечки: люди завжди мерли, і хробаки їх жерли, але траплялось це не від любові.

Орlando Не хотів би я, щоб моя справжня Розалінда так думала, адже, клянуся, один її гнівний погляд убив би мене.

Розалінда Присягаюся цією рукою: той погляд і мухи не ббив би. Та годі вже, зараз я буду вашою доброю Розаліндою — просить у мене, що хочете, я не відмовлю.

Орlando То полюби ж мене, Розаліндо!

Розалінда Так, присягаюсь: любитиму по п'ятницях, по суботах і в усі інші дні.

Орlando І ти згодна взяти мене за чоловіка?

Розалінда Атож, і ще двадцятьох таких, як ви!

Орlando Що ти кажеш?

Розалінда А хіба ви не хороші?

Орlando Сподіваюся, що хороший.

Розалінда Ну, а хіба може бути багатого хорошого? Підійди-но, сестро, ти будеш за священника і повінчаєш нас. Дайте мені руку, Орlando. Що, сестро, скажеш на це?

Орlando Будь ласка, звінчайте нас!

Селія Я не знаю, які належить говорити слова.

Розалінда Ти повинна почати: «Чи берете ви, Орlando?..»

Селія Гаразд. Чи берете ви, Орlando, цю дівчину, Розалінду, собі за дружину?

Орlando Беру.

Розалінда Так, але коли?

Орlando Хоч зараз — тільки-но вона звінчає нас.

Розалінда Тоді ви повинні сказати: «Беру тебе, Розаліндо, за дружину».

Орlando Беру тебе, Розаліндо, за дружину.

Розалінда Я б могла зажадати свідоцтва на право одружуватись, та я й так беру тебе, Орlando, за чоловіка. Оце-то наречена — випередила священника, але ж думки в жінок завжди випереджають їхні вчинки.

Орlando Будь-чий думки перегацяють дії, адже вони крилаті.

Розалінда А тепер скажіть, скільки часу ви схочете володіти нею після того, як вона вам дістанеться?

Орlando Вічність і один день.

Розалінда Скажіть краше «один день» без «вічності». Ні, ні, Орlando: юнак — квітень, коли залицяється, та коли він одружиться, стає груднем. Дівчина, поки її дівування,— травень, але погода міняється, коли вона стає дружиною. Я ревнуватиму тебе дужче, ніж берберійський голуб свою голубку, буду крикливоша, ніж папуга в дощ; вередливоша і примхливоша за мавпу. Я плакатиму через кожну марнищу, мов Діана серед водограю, і то саме тоді, коли тобі кортітиме веселитись; реготатиму, як гіена, коли тебе хилитиме на сон.

Орlando Та невже моя Розалінда так чинитиме?

Розалінда Життям присягаюся, вона чинитиме точнісінько так, як я.

Орlando О, таж вона розумна.

Розалінда Не була б розумна, то де б вона взяла розуму на все це? Що більше розуму, то більше норову. Замкни перед жіночим розумом двері — вискочить у вікно, зачини вікно — вислизне в замкову шпарину, заткни ту шпарину — вилетить у димар із димом.

Орlando Той, кому дісталася б така дружина, міг би спитати: «Гей, розуме, ти куди?»

Розалінда Це запитання ви збережіть до того часу, коли побачите, що розум вашої дружини лізе на ліжко до вашого сусіди.

Орlando І який же розум знайде розумне цьому виправдання?

Розалінда Дурниці! Вона скаже, що шукала там вас. Що-що, а відповідь від неї ви завжди дістанете — хіба що вона позбудеться язика. Якщо жінка не зуміє зіпхнути свою провину на чоловіка,— о, краще хай вона не годує сама своєї дитини, а то вигодує дурня!

Орlando Я покину тебе на дві години, Розаліндо.

Розалінда Ох, любове моя, я не можу й двох годин прожити без тебе!

Орlando Я маю прислуговувати герцогові за обідом. О другій годині я знов буду з тобою.

Розалінда Та вже йдїть, ідїть своїм шляхом; чоґо ж іншого сподіватися від вас? Друзі мене застеріґали, й сама я так думала, а проте ви здолали мене своїми улесливими словами. Просто ще одна зневажена... Тож прийди, смерте! Кажете, о другїй?

Орlando Так, люба Розаліндо.

Розалінда Присягаюсь моею вірністю, якнайповажніше запевняю, бог мені свідок, клянуся всіма гарними та безпечними клятвами: якщо ви хоч на йоту порушите свою обіцянку чи спізнитесь хоч на хвилину, я вважатиму вас негідним тієї, котру ви звете Розаліндою, вважатиму вас найжорстокішим кривоприсяжником і найбездушнішим закоханцем, якого тільки можна вишукати у величезній зґраї зрадників. Отож бійтеся моєї неласки й дотримайте своєї обіцянки.

Орlando Дотримаю так само свято, як коли б ти був насправді моею Розаліндою. Отже, прощайте!

Розалінда Ну, що ж, Час — одвічний суддя, що судить усіх таких кривдників. Нехай Час випробує вас. Прощайте!

Орlando виходить.

Селія Ти своїм любовним базіканням просто зґаньбила нашу статъ. Задерти б тобі на голову твій камзол і штани та й показати світові, що пташка зробила зі своїм власним гніздом.

Розалінда О сестрице, сестрице, сестрице, моя мила сестричко, ох, якби ти знала, на скільки футів поринула я в любов! Та її неможливо зміряти: в моєї любові незміряне дно, як у Португальської затоці.

Селія Скорше вона просто бездонна: хоч скільки почуття вливай у неї, все воно виливається знову.

Розалінда Ні, хай судить про глибину моєї любові сам Венерин нешлюбний син — задуманий думкою, зачатий примхою і породжений божевіллям; той сліпий негідний хлопчисько, що затуманює всім очі, бо своїх власних позбувся. Кажу тобі, Алієно: я не можу прожити без Орlando. Піду, пошукаю собі холодку та й зітхатиму гам, поки він прийде.

Селія А я подрімаю.

Виходять.

СЦЕНА 2

Ліс.

Входять Жак, вельможі та почет.

Жак Хто ж убив оленя?
1-й вельможа Це я, пане.

Жак Треба виставити його перед герцогом як римського переможця; добре було б голову йому прикрасити оленячими рогами замість тріумфального вінка. Чи не знайдеться у вас, мисливці, якої пісні для цієї нагоди?

Мисливець Знайдеться, пане.

Жак Заспівайте; байдуже, скільки в тій пісні ладу,— аби галасу більше.

Музика.

Мисливець

(співає)

Убив він оленя для чого?
Щоб мати шкуру, мати роги.
Хвала щасливцю!

Решта підхоплює.

Носить їх — не гальба тобі
Вони ж давно в твоїм гербі.
Твої носили їх батьки,
Діди носили залюбки.
Чудовий ріг, могутній ріг!
Який тут може бути сміх?

Виходять.

СЦЕНА 3

Ліс.

Входять Розалінда і Селія.

Розалінда Ну, що ти скажеш? Ось уже минула друга година, а Орландо нема й нема.

Селія Ручуся тобі, що він від чистої любові й розумового розладу взяв свій лук і стріли та й подався спати. Але поглянь, хто це йде сюди?

Входить Сільвій.

Сільвій Доручення, юначе гожий, маю
Від Феби милої — оце віддать вам.
(*Подає листа*)
Не знаю змісту, та коли судити
З сердитих поглядів, дратливих рухів,
З якими лист оцей вона писала,
То він сердитий. Ви ж мені даруйте —
Я лиш безвинний посланець від неї.

Розалінда

(*прочитавши листа*)
Обурилося б і самé терпіння
Від цих рядків. Їх стерпиш — стерпиш все.
Мовляв, бридкий, нечемний я, пихатий.
Якби, мов Фенікс, рідкісні були
Чоловіки, вона й тоді б у мене
Не закохалась. От лиха година!
Вполюю — тільки ж не її любов.
Чого б їй так писати? Ні, пастуше,
Ти сам, напевно, склав цього листа.

Сільвій Клянуся: що там за слова — не знаю.
Листа писала Феба.

Розалінда

Ти шаленець,
Що від любові крайнощів дійшов.
У неї ж руки — наче шкуратки,
А кольором — як цегла; я спочатку

Подумав: це старенькі рукавички.
То руки куховарки... Та дарма.
Кажу: це написала не вона.
Рука і лад — усе тут чоловіче.

Сільвій Ні, все її.

Розалінда Та як же? Лад жорстокий і нахабний.
Так виклик шлють. Так турки християн
Взивають. А жіночий ніжний розум
Не міг зродить усіх отих брутальних
Та ефіопських слів, чорніших суттю,
Ніж виглядом. Послухаєш листа?

Сільвій Послухаю, бо так-таки її не чув,
Хоча жорстоких слів її наслухавсь.

Розалінда Як лається! Як шпетить, лиходійка!

(Читає)

«Бог в пастушому вбранні,
Серце ти спалнв мені».
Щоб жінка отак лаялась?

Сільвій І це ви називаєте лайкою?

Розалінда

(читає)

«Молитов чому не чуєш,
З серцем дівчини воюєш?»
Щоб жінка отак ображала?
«Очі, що мене благали,
Зла мені не завдавали».
Хоче сказати, що я — тварюка!
«Як твій погляд, гніву повний,
Пал в мені збудив любовний!
Був би повен добротою —
Чудо б він зробив зі мною.
Ганив ти — я ж полюбила.
А благання що б зробило!
Той не зна, з ким серце шлю,
Палко як тебе люблю.
З ним таємний шли одвіт:
Чи береш мене й мій світ?
Бо ж тобі віддам я радо
І себе, і дім, і стадо.
Чи відкинь мою надію —
Відшукати смерть зумію».

Сільвій І це ви називаєте ображанням?

Селія Гай-гай, сердешний па́стусе!

Розалінда І ти його жалієш? Ні, він не вартий співчуття. Як ти можеш, па́стусе, любити таку дівчину? Вона ж робить із тебе інструмент і грає на тобі фальшиві мелодії! Цього не можна терпіти. Ну, та гаразд, іди своїм шляхом — вертайся до неї. Бачу, любов зробила з тебе ручну змію. Скажи їй таке: якщо вона любить мене, я наказую їй любити тебе; а як вона не послухається, я не хочу знатися з нею, хіба ти сам станеш благи́ти мене за неї. Якщо ти щиро закоханий... але йди вже, ні слова більше, бо сюди йдуть гості.

Сільвій виходить.

Входить Олівер.

Олівер Вітаю, любі! Може, вам відомо,
Де тут па́стуса хатка на узліссі,
Оливами обсаджена, стоїть?

Селія На захід звідси, у доли́нці першій,
Де лози над струмочком дзюркотливим,—
Від них ліворуч поверніть. Це там.
Та нині хатка стереже себе
Сама, бо в ній — нікого.

Олівер Якщо язик повчити очі може,
За описом я вас пізнати мав би:
Вбрання і вік... «Юнак білявий, схожий
На дівчину; поводитьсь, мов старша
Сестра. А дівчина — та зростом нижча
Ї смаглявіша за брата». Чи не ви
Тієї хатки власники, скажіть?

Селія Не похвалюсь, як відповім: це ми.

Олівер Орландо вам обом вітання шле;
Тому ж, кого зове він «Розалінда»,—
Хустинку цю в крові. Ви — той юнак?

Розалінда Так, я. Та що це означати має?

Олівер Ганьбу мою. Чи зволите послухать,
Хто я такий і нащо цю хустинку
Вмочили в кров?

Селія Прошу вас, розкажіть.

Олівер Коли Орландо з вами попросився,

То обіцяв вернутись за годину.
Ішов він лісом, жуїку жуїючи
Своїх солодких і гіркотних мрій.
Коли це вбік він глянув випадково —
І що ж відкрилося його очам?
Під дубом, геть від старості замшілим,
З верхівкою, усохлою від літ,
Зарослій, жалюгідний голодранець
Лежав і спав, а шию обвила
Йому зелено-золота гадюка
І вже голівку спритно наближала
До вуст його. Але зненацька вздріла
Орландо й кільця розняла свої,
Звиваючись, в куці шмигнула швидко.
А в тих куцах левиця причаїлась
Із висхлими від голоду пипками,
Припавши головою до землі
Й пантруючи, коли проснеться сплячий:
Адже той царственої вдачі звір
Нікого, з виду мертвого, не візьме.
Орландо підступив до мандрівця
І старшого в нім брата упізнав!

Селія Не раз про того брата говорив він:
Потворою змальовував його
Жахливою.

Олівер І мав на те підстави:
Був брат його потворою, це правда.

Розалінда Та що ж Орландо? Чи його покинув
Левиці голоднющій на поталу?

Олівер Він двічі одвертався, щоб іти,
Та доброта, шляхетніша за помсту,
І голос крові, що подужав гнів,
Його подвигли стать на бій із звіром.
Левиця впала. Гамір той мене
З дрімоти жалюгідної збудив.

Селія Це ви — той брат?

Розалінда І вас він врятував?

Селія А ви ж його занাপастить хотіли!

Олівер Так, я — той брат. Та інший вже. Не сором
Мені признатись, ким я був, відколи
Спізнав солодку втіху каяття.

Розалінда Ну, а в крові хустина?

Олівер

Все скажу.

Як ми з початку до кінця обмили
В сльозах блаженних сповіді свої
Й дізнавсь він, що мене сюди пригнало,
До герцога шляхетного тоді
Повів мене. Той дав мені вбрання,
Нагодував і братові вернув.
Тоді в печеру брат мене повів,
Там роздягнувся — і побачив я:
Шмат м'яса вирвала йому левиця,
І кров весь час текла; ураз зомлів він,
Устигши лиш промовить: «Розалінда!»
Його до тьми я привів і рану
Перев'язав. Подужчавши, Орlando
Послав мене сюди — хоч я чужий вам —
Розповісти усе, просить прощення
За слово недотримане й хустину,
У кров його умочену, віддає
Вівчарикові юному, якого
Він Розаліндою зове ужарт.

Селія

Ох, що тобі, мій любий Ганімеде?

Розалінда неприємно.

Олівер

Не кожен може стерпіть вигляд крові.

Селія

Тут більш, ніж кров. Ну ж, брате Ганімеде!

Олівер

До тьми він прийшов.

Розалінда

Додому хочу.

Селія

Зараз відведем.

Прошу вас я, візьміть його під руку!

Олівер

Підбадьоріться, юначе! Будьте мужніші! У вас не мужне серце.

Розалінда Так, признаюся в цьому. Ах, добродію, чи не скаже будь-хто, що я це чудово вдав? Прошу вас, розкажіть вашому братові, як добре я вдав неприємного. Гей-го!

Олівер

Ні, це не було вдавване: блідість вашого обличчя свідчить про справжнє хвилювання.

Розалінда

Я це вдав, запевняю вас!

Олівер

Ну, гаразд; то ви зберіться з духом і вдайте з себе мужа.

Розалінда Я ж і намагаюсь це зробити, хоча, присягаюсь честю, краще б мені бути жінкою.

Селія Ох, ти все бліднеш і бліднеш! Мерщій додому! Проведіть нас, добродію!

Олівер Охоче — маю ж я слова прощення Від Розалінди братові вручити.

Розалінда Я вже щось та придумаю. Тільки, прошу вас, розкажіть вашому братові, як добре я вдав неприємного. Ходімо ж!

Виходять.

ДІЯ П'ЯТА

СЦЕНА I

Ліс.

Входять Брусок та Адель.

Брусок Вже ж ми знайдемо час, Аделе; потерпи, люба Аделе.

Адель Либонь, і той священик нам знадобився б, хоч би що там казав старий пан.

Брусок Лихий, дуже лихий той Олівер, препоганий та й плутослов до того ж! Але, Аделе, тут, у лісі, є молодик, що зазіхає на тебе.

Адель Ат, я знаю, хто це. Нема йому ніякого до мене діла. Та ось і йде сюди той самий, про кого ви говорите.

Брусок Мене хлібом не годуй, вином не напувай, тільки покажи якого-небудь телепня. Як по правді, то нам, людям гострого розуму, доводиться за багато що відповідати. Ми не можемо втриматися — неодмінно всіх діймаємо жартами.

Входить Вільям.

Вільям Добрий вечір, Аделе.

Адель І вам хай бог пошле добрий вечір, Вільяме!

Вільям І вам добрий вечір, шановний пане!

Брусок Добрий вечір, милий друже. Надягни капелюха, надягни; та прошу ж тебе, покрий голову. Скільки тобі літ, друже?

Вільям Двадцять п'ять, пане.

Брусок Зрілий вік. Тебе звати Вільям?

Вільям Вільям, пане.

Брусок Гарне ім'я. Чи ж ти й народився тут, у цьому лісі?

Вільям Так, пане, дякувати богіві.

Брусок «Дякувати богіві». Добра відповідь! Ти багатий?

Вільям Сказати правду, пане, так собі.

Брусок «Так собі». Добре сказано, дуже добре, надзвичайно, страшенно добре; а втім, ні, не добре — так собі. А ти розумний?

Вільям Та, пане, на розум не нарікаю.

Брусок Ну, та це ж чудово сказано! Згадалась мені примова: «Дурень має себе за розумного, а розумний знає про себе, що він дурень». Язичеський філософ, коли мав охоту попоїсти винограду, щоразу розтуляв губи, перш ніж покласти його в рот. Так він показував, що виноград створений на те, щоб його їли, а губи — на те, щоб їх розтуляли. Ти любиш цю дівчину?

Вільям Так, пане.

Брусок Дай мені свою руку. Ти вчений?

Вільям Ні, пане.

Брусок То повчися від мене ось чого: маєш — це значить маєш. От у риториці є така фігура, що коли рідину переливають із чашки в склянку, то рідина, наповнюючи собою склянку, спорожняє чашку, адже всі письменники сходяться на тому, що ipse це «він», ну а ти не ipse*, бо «він» — це я.

Вільям Який це він, пане?

Брусок «Він», пане, що має одружитися з цією дівчиною. Тому ти, телепню, облиш (що, висловлюючись низькою мовою, озна-

* Сам (особисто; латин.).

чає — покинь) товариство (що, говорячи по-хлопському, означає — компанію) цієї особи жіночої статі (що, кажучи простою мовою, означає — жінки), а як скласти все це до купи, вийде ось що: облиш товариство цієї особи жіночої статі, а то, простаче, ти загинеш, чи, коли висловитись ясніше для тебе, — пропадеш. Збагни: я тебе вб'ю, знищу, оберну твоє життя на смерть, твою волю — на рабство; я звезду тебе зі світу отрутою, чи киями, чи гострою крицею; я створю проти тебе цілу партію, погублю тебе політичними хитрощами; я розправлюся з тобою сто п'ятдесятьма способами. Тому затремти — і відійди!

Адель Іди собі, добрий Вільяме.

Вільям Дай вам боже завжди бути таким веселим, пане.
(*Виходить*)

Входить Корін.

Корін Наші господар і господиня шукають вас; ходіть же, та швидко, швидко!

Брусок Біжка, Аделе! Біжка, Аделе! Я йду, іду!

Входять.

СЦЕНА 2

Ліс.

Входять Орlando й Олівер.

Орlando Чи ж це можливо, щоб ти, ледве познайомившись з нею, зразу подобав її? Ледве побачив — уже й полюбив? Ледве полюбив — і вже посватався? Ледве посватався — і вже дістав її згоду? І наполягаєш, щоб вона стала твоєю?

Олівер Не дивуйся ні шаленству мого закохання, ні вбогості її, ні короткому нашому з нею знайомству, ні раптовому сватанню моему, ні її раптовій згоді; але скажи зі мною разом, що я люблю Алієну; скажи з нею разом, що вона любить мене; погодься з нами обома, що ми з нею повинні належати одне одному. Це й тобі на користь буде: адже й дім батьківський, і всі прибутки, що

їх мав синьйор Роланд, я відступлю тобі, а сам отут житиму й по-
мру пастухом.

Орlando Даю свою згоду. Призначимо ваше весілля на зав-
тра; я запрошу герцога і весь його веселий почет. Іди й підготуй
Алієну, бо он, бачиш, сюди йде моя Розалінда.

Входить Розалінда.

Розалінда Хай бог вас береже, брате.

Олівер І вас, гожа сестро.
(*Виходить*)

Розалінда Ох, мій рідний Орlando, як мені сумно бачити, що
в тебе серце на перев'язі.

Орlando Тільки рука.

Розалінда А я думав, що твоє серце поранене лев'ячими па-
зурами.

Орlando Воно таки поранене, але дівочими очима.

Розалінда Чи розповів вам ваш брат, як я вдав непритом-
ного, коли він показав мені вашу хустинку?

Орlando Так, і про ще більші чудеса.

Розалінда Я знаю, що ви маєте на увазі! І це правда! Не
могло бути нічого раптовішого — хіба що бійка між двома бара-
нами чи тразонівські хвастоші Цезаря: «Прийшов, побачив, пере-
міг». Адже ваш брат і моя сестра ледве зустрілися — глянули одне
на одного; ледве глянули — закохались; ледве закохались — почали
зітхати; ледве почали зітхати — спитали одне в одного про причину
зітхань: ледве дізнались про ту причину — заходилися шукати ради
й таким-от чином швидко спорудили шлюбні сходи, щоб нестримно
мчати ними до вершини, а як ні — то бути нестриманими до шлюбу.
Нині вони якраз в любовному шаленстві й тягнуться одне до одного
так, що їх киями не розігнати.

Орlando Вони повинчаються завтра, і я запрошу герцога на
весілля. Але як же гірко бачити щастя чужими очима! Завтра я буду
тим нещасніший, чим щасливіший мій брат, що здобув мету своїх
жадань.

Розалінда Що? Значить, завтра я вже не зможу замінити
вам Розалінду?

Орlando Я більше не здатен жити самою уявою.

Розалінда Ну, то я не стану вас більше стомлювати пустими балачками. Тож слухайте мене — адже тепер я говорю цілком поважно: я маю вас за людину вельми кмітливу, але це я кажу не для того, щоб полестити вам своєю думкою, а тільки тому, що справді маю вас за такого. І мені не треба від вас інших доказів поваги — тільки щоб ви хоч трохи мені повірили. Я хочу зробити для вас добро, а не уславити себе. Тож, коли хочете, повірте, що я можу творити чудеса. Від трьох літ я знався з одним чарівником, дуже сильним у своїм мистецтві, а проте не злиганим з нечистою силою. Якщо ви справді любите Розалінду всім серцем, як показує ваша поведінка, то, коли ваш брат одружиться з Алієною, ви поєднаєтеся зі своєю любов'ю. Мені відомо, в якій скруті Розалінда нині, але я залюбки можу — коли вам це не видасться недоречним — показати її вам завтра в її справжньому вигляді й до того ж зовсім не піддаючи її небезпеці.

Орlando Ти це кажеш цілком поважно?

Розалінда Так, присягаюся своїм життям, а я його дорого ціную, хоч і кажу, що я чарівник. Тому вберіться якнайчепурніше й запросіть друзів, бо, якщо ви бажаєте, завтра ви одружитесь і до того ж, якщо така ваша воля,— з Розаліндою.

Входять Сільвій і Феба.

Дивіться, он ідуть закохана в мене і закоханий в неї.

Феба

(до Розалінди)

Вчинили так жорстоко ви зі мною,
Мого листа у голос прочитавши!

Розалінда То й що? Такий-бо мій свідомий намір —
Гордливим і жорстоким вам здаватись.
Тут вірний ваш пастух; його шануйте,
Його любіть — обожнює він вас.

Феба Пастуше, друже мій, скажи йому,
Що означає серцем всім любити.

Сільвій Зітхати й плакати безперестанку,
Отак, як я — за Фебою.

Феба А я — за Ганімедом.

Орlando А я — за Розаліндою.

Розалінда А я — за жодною з жінок.

Сільвій На все готовим, вірним бути завжди,
Отак, як я — для Феби.

Феба А я — для Ганімеда.

Орlando А я — для Розалінди.

Розалінда А я — для жодної з жінок.

Сільвій Це — бути створеним з химер і мрій,
Із пристрасті, із хвилювань, з бажань.
Обожнювать, коритися, служити,
Терпіти і згоряти з нетерпіння,
І чистим бути, й випроби знести —
Отак, як я для Феби.

Феба А я — для Ганімеда.

Орlando А я — для Розалінди.

Розалінда А я — для жодної з жінок.

Феба

(до Розалінди)

Чому ж ти ганиш за любов до тебе?

Сільвій

(до Феби)

Чому ж ти ганиш за любов до тебе?

Орlando Чому ж ти ганиш за любов до тебе?

Розалінда А ви кому сказали: «Чому ж ти ганиш за любов до тебе?»

Орlando Тій, хто не тут і хто мене не чує.

Розалінда Прошу вас, годі, бо ми наче ірландські вовки, що виють на місяць.

(До Сільвія)

Я допоможу вам, якщо зможу.

(До Феби)

Я полюбив би вас, якби зміг... Завтра приходьте всі до мене.

(До Феби)

Я одружуся з вами, якщо взагалі одружуся з жінкою; а завтра я одружуся.

(До Орlando)

Я задовольню вас геть у всьому, якщо взагалі будь-коли задовольню чоловіка; а завтра ви одружитесь.

(До Сільвія)

Я втішу вас, якщо ви втішитесь, діставши те, що вам любе, а завтра ви повинчається.

(До Орlando)

В ім'я вашої любові до Розалінди, приходьте.

(До Сільвія)

В ім'я вашої любові до Феби, приходьте. І, в ім'я того, що я не маю любові до жодної жінки, я вас зустріну. А нині — прощавайте. Я віддав вам свої розпорядження.

Сільвій Я прийду неодмінно, як буду живий.

Феба І я.

Орландо І я.

Виходять.

СЦЕНА 3

Ліс.

Входять Брусок та Адель.

Брусок Завтра щасливий день, Аделе: завтра ми повінчаємося.

Адель Я бажаю цього всім серцем і сподіваюся, що нема в тому нічого нечесного, коли дівчина бажає стати заміжною жінкою, як інші. А он ідуть двоє пажів герцога-вигнанця.

Входять двоє пажів.

1-й паж Щаслива зустріч, шановний пане.

Брусок Клянуся честю, щаслива. Ну ж бо, сідайте, сідайте і мерщій — пісню.

2-й паж Ми до ваших послуг, сідайте посередині.

1-й паж Нам так зразу й починати? Не прочистивши горла, не сплюнувши, не понарікавши, що захрипли? Без звичайних відмовок про погані голоси?

2-й паж Авжеж, авжеж, і співаймо на один голос, мов два цигани на одному коні.

Як милий з милою ішли,
Гей-го, гей-го, гей-ноніно,
У полі, де квітки цвіли,
Весною, весною, кохання й вінчання порою;
Пташки — цінь-цінь, дзінь-дзінь, дінь-дінь,
Весна й любов — для всіх створінь.

У полі, де жита густі,
Гей-го, гей-го, гей-ноніно,
Закохані лягли оті
Весною, весною (тощо).

І заспівали, де жита,
Гей-го, гей-го, гей-ноніно,
Про те, що розквіта життя
Весною, весною (тощо).

Лови цю мить — не буде знов,
Гей-го, гей-го, гей-ноніно,
Приходить у вінку любов
Весною, весною (тощо).

Брусок Сказати правду, молоді люди, хоч у вашій пісеньці й немає глибокої думки, але співали ви її препогано.

1-й паж Ви помиляєтесь, пане; ми витримували лад, не збивалися з такту.

Брусок Навпаки, клянуся честю, і даремно я витримав до кінця вашу дурну пісню без складу й ладу. Хай вас бог береже та хай направить ваші голоси! Ходім, Аделе.

Виходять.

Ліс.

Входять старий герцог, Ам'єн, Жак,
Орландо, Олівер і Селія.

Герцог Орландо, віриш ти, що той юнак
Зробити зможе все, що обіцяв?

Орландо І вірю, і не вірю, мовби той,
Хто й у страху надію зберігає,
Але й в надії відчуває страх.

Входять Розалінда, Сільвій та Феба.

Розалінда Хвилинку потерпій усі, аж поки
Точніш угоду нашу обумовим.
(До старого герцога)
Отож, як приведу я Розалінду,
Ви за Орландо віддасте її?

Герцог Так, хоч би й царство міг віддати з нею.

Розалінда

(до Орландо)
А ви — чи й справді візьмете її?

Орландо Так, хай би царств усіх царем я був.

Розалінда

(до Феби)
А ви за мене ладні вийти заміж?

Феба Так, хоч би й смерть чекала після шлюбу!

Розалінда Але якщо відмовитесь від мене,
Чи з вірним пастухом поберетесь?

Феба Я згодна.

Розалінда

(до Сільвія)
Як Феба згодна, візьмете її?

Сільвій Так, хоч би й смерть моя прийшла із нею!

Розалінда Вам обіцяв я справи ці владнати.
Тепер усі дотримайтеся слова:

Ви, герцогу, — дочку свою віддати;
Орlando, ви — дочку його узяти;
Ви, Фебо, повінчатися зі мною,
А ні — піти за пастуха цього;
Ви Сільвію, — із Фебою побратись,
Як та відмовиться від мене. Зараз
Піду я, щоб залагодити все це.

Розалінда і Селія виходять.

Герцог Щось мимоволі в цьому пастушку
Нагадує дочки моєї риси!

Орlando Володарю, його зустрівши вперше,
Подумав я, що брат він Розалінди.
Та, ваша світлосте, він в лісі виріс
І тут-таки від дядечка свого,
Якого величає магом славним,
Що в лісі цім ховається від світу,
Дістав основи знань наук магічних.

Жак Певне, наближається новий всесвітній потоп,
і всі ці пари прямують до ковчега. Ось іще одна пара дивовижних
тварин, що їх у всіх мовах називають дурнями.

Входять Брусок та Адель.

Брусок Уклін і вітання всьому товариству!

Жак Мій добрий володарю, прийміть його ласкаво;
це той самий пан із пістрявими мізками, який часто стрічався мені
в лісі; він присягається, нібито жив раніше при дворі.

Брусок Коли хто-небудь сумнівається в цьому, то нехай
піддасть мене випробі. Я танцював двірські танці; я залицявся до
дам; я був політичним з другом і чемним з ворогом; я розорив трьох
кравців; я мав чотири сварки, й одна з них мало не призвела до
герцю.

Жак І як же та сварка залагодилась?

Брусок А ми зійшлися і з'ясували, що наша сварка була
за сьомим пунктом.

Жак Як це — за сьомим пунктом? Добрий герцогу, по-
любіть цього чоловіка.

Герцог Я вже його дуже люблю.

Брусок Хай вас бог винагородить, пане! Саме про це я вас і прошу. Я поспішив сюди, пане, з усіма цими селянами, яким забажалося попаруватись; поспішив, щоб дати тут клятву й порушити її, адже шлюб єднає, а природа роз'єднує. Бідна незайманка, пане, незavidне створіння, пане, зате моя власна. Така вже моя невеличка забаганка, пане, — взяти собі те, чого більш ніхто не хоче. Багата добродесність тулиться скупердягою в убогій хатині — от як перлина в бридкій устриці.

Герцог Присягаюся честю, він має меткий і дотепний розум.

Брусок Бо такі й мають бути блазневі стріли, пане, та всякі такі приємні неприємності.

Жак Але вернімось до сьомого пункту. Як ви переконалися, що ваша сварка була саме за сьомим пунктом?

Брусок Вона скоїлась через брехню, спростовану сім разів. Тримайся пристойніше, Аделе! Ось як це було, пане. Мені не сподобалось, як один із двірських підстриг собі бороду. Він переказав через інших, що коли мені його борода здається кепсько підстриженою, то він вважає, що вона підстрижена гарно. Це називається ч е м н е з а п е р е ч е н н я. Якщо я знову відповім йому, що вона кепсько підстрижена, то він мені заперечить, що, мовляв, стриже її так задля своєї власної втіхи. Це називається с к р о м н е г л у з у в а н н я. Якщо я на це знову скажу: «кепсько підстрижена», він скаже, що моє судження нікуди не годиться. Це вже буде б р у т а л ь н а в і д п о в і д ь. Повторю ще раз «кепсько» — він скаже, що я кажу неправду. Це називається с м і л и в и й д о к і р. А коли я знову скажу: «кепсько», — він скаже, що я брешу. Це називається з у х в а л а к о н т р а т а к а. І так до вимушеної брехні та прямої брехні.

Жак Скільки ж разів ви сказали, що його борода кепсько підстрижена?

Брусок Я не зважився піти далі в вимушеної брехні, а він не посмів дійти до прямої брехні. Таким чином, ми схрестили шпаги й мирно розійшлися.

Жак А можете ви перелічити один за одним усі ступені брехні?

Брусок О пане, ми сварилися за книжкою; є такі книжки для вивчення добрих манер. Я назву вам усі ступені: 1-й — ч е м н е

заперечення, 2-й — скромне глузування, 3-й — брутальна відповідь, 4-й — сміливий докір, 5-й — зухвала контра така, 6-й — вимушена брехня і 7-й — пряма брехня. Всі ці ступені можна легко обійти, крім прямої брехні, та й ту можна обійти з допомогою слівця «якщо». Я знаю випадок, коли семеро суддів не могли залагодити сварку, та коли зійшлись обидва супротивники, то один із них згадав про слівце «якщо», тобто «якщо ви сказали так, то я сказав отак». Після цього вони потисли один одному руки й запряглися в братській любові. О, «якщо» — це великий миротворець, в «якщо» — велика сила.

Жак Ну, чи не рідкісна це людина, ваша світлосте? Він у всьому ось такий молодець, і при цьому — блазень.

Герцог Для нього блазенство — прикриття, з-під якого він пускає стріли своїх дотепів.

Входять Гіменей, Розалінда і Селія.

Тиха музика.

Гіменей Тоді на небі втіха,
Як на землі вмере лихо
І згода стане.
Я герцогу вертаю
Дочку — й заповідаю
Здійснить жадане:
Щоб нині він її віддав
Тому, хто в серце їй запав.

Розалінда

(до старого герцога)
Я віддаюся вам, адже я ваша.
(До Орландо)
Я віддаюся вам, адже я ваша.

Герцог Як вірити очам — дочка моя ти!

Орландо Як вірити очам, ви — Розалінда!

Феба Як правду бачу я —
Прощай, любов моя!

Розалінда

(до старого герцога)
Як не тебе — вітця мені не треба.

(До Орlando)
Як не тебе — не треба й чоловіка.
(До Феби)
Як жінку я візьму, то лиш тебе.

Гіменей Я спокій тут посію
І всій цій чудасії
Щасливий дам кінець.
Гіменів хай вінець
Вісьмох тут обів'є,
Як правда в правді є.
(До Орlando й Розалінди)
Вам — довіку в згоді жити.
(До Олівера й Селї)
Вам — кохати ще й любити.
(До Феби, показуючи на Сільвія)
Будь його й не ремствуй дуже
Чи жону бери за мужа.
(До Бруска й Одрі)
Вас єднає так природа,
Наче зиму й злу негоду.
(До всіх)
Поки шлюбний гімн співаєм,
Розпитайтеся навзаєм;
Розум вам з'ясує диво:
Як зійшлися всі щасливо.

ПІСНЯ

Шлюб — Юнонина твердиня,
Столу й ложа спільноті!
Без Гімена — все пустиня,
Він залюднює міста.
Слава, слава Гіменюю,
Що панує над землею!

Герцог Тебе вітаю, мов дочку, небого,
Що в лісову прийшла оселю вбогу!

Феба

(до Сільвія)
Я поклялася — і тепер ти мій;
Любов дарую вірності твоїй.

Входить Жак де Буа.

Жак де Буа Дозвольте мовити мені два слова.
Роланда де Буа я син середній
І вісті гожому несучи зібранню,
Що герцог Фредерік, частенько чувши,
Як просто плавом знать пливе до лісу,
Зібрав потугу й сам її повів,
Щоб брата взяти і скарать на горло.
Так до узлісся пуші він дійшов,
Але пустельника старого здибав;
Із ним погомонівши, зрікся герцог
Лихого наміру — та й світу теж.
Вигнанцю-брату він вертає трон,
А всім, хто з братом на вигнанні був,—
Маєтки їхні. Я життям клянусь,
Що правда це.

Герцог Привіт тобі, юначе!
Братам несеш ти гойні подарунки
На їх весілля. Землі — одному,
А другому — все герцогство в майбутнім.
Та спершу доведімо до пуття,
Що почалося тут і розбуяло.
А згодом кожен із числа шасливців,
Що з нами разом дні тяжкі терпіли,
Повернутих дістане частку благ
У відповідності до стану й сану.
А поки що нову забудьмо велич,
Сільським веселошам усі віддаймось.
Музики, грайте! Пари, станьте в ряд!
Зладнавши шастя, потанцюйте влад.

Жак Скажіть, чи добре я розчув, юначе,
Що герцог той святе життя обрав,
Навік пишноту двору занедбавши?

Жак де Буа Так, саме так.

Жак То я — до нього. У таких людей,
Що навернулись, є чого повчитись.
(До старого герцога)

Колішній шані полишаю вас —
Заслуженій і доблестю, й терпінням.

(До Орландо)

Вас — вибореній вірністю любові.

(До Олієра)

Вас — вашим землям, і любові, й дружбі.

(До Сільвія)

Вас — довгому, заслуженому шлюбу.

(До Бруска)

Вас — бійці: в шлюбну подорож припасів

У вас на місяць-два. Всі веселіться!

Для мене ж сум — утіх моїх криниця.

Герцог Лишися, Жаку!

Жак Лишусь, але не тут. В печері скраю,

На ваші побажання зачекаю.

(Виходить)

Герцог Вперед, вперед! Хай розпочнеться свято

Й скінчиться, давши радощів багато!

Танець.

ЕПІЛОГ

Розалінда Не заведено, щоб жінка була в ролі Епілога, але це аж ніяк не гірше, ніж бачити чоловіка в ролі Пролога. Якщо правда, що доброму вину не потрібна наліпка, то правда й те, що добрий п'єсі не потрібен Епілог. А проте на добре вино наліплюють гарні наліпки, а добрі п'єси стають іще кращі з допомогою добрих Епілогів. Яке ж моє становище? Я не є добрий Епілог і заступаюся не за добру п'єсу! Вбраний я не по-жебрацькому, тож просити мені не випадає; мені треба вас благати, і я почну з жінок. О жінки! Тією любов'ю, яку ви відчуваєте до чоловіків, я заклинаю вас полюбити в цій виставі все, що вам у ній подобається. І вас, чоловіки, тією любов'ю, яку ви відчуваєте до жінок (а з ваших усмішок я бачу, що жодному з вас вони не осоружні), я заклинаю подбати, щоб і вам, і жінкам вистава наша сподобалась. Якби я був справді жінкою, то поцілував би тих із вас, чиї бороди мені до вподоби, чиї обличчя мені милі й чий віддих не був би мені відворотний; тож я певен, що всі, у кого вродливі обличчя, гарні бороди й приємний віддих, у відповідь на мій добрий намір винагородять мій уклін прощальними оплесками.

Виходять.

Комедія була зареєстрована в Палаті торговців папером 4 серпня 1600 р. В списку творів Шекспіра, складеному Ф. Мерезом (1598), вона не згадується, отже була написана між 1599—1600 рр. Опублікована in folio 1623 р.

Заголовок п'єси читається неоднозначно. Раніше його пов'язували зі змістом епілогу, в якому актор, що виконував роль Розалінди, звертався до глядачів з проханням, щоб вони були поблажливими до виставленої комедії і знайшли в ній те, що їм до вподоби. Тепер більшість дослідників вважає: назва прямого стосунку до змісту п'єси не має і означає лише: «назвіть це, як вам сподобається».

Фабульним джерелом комедії є роман сучасника Шекспіра Томаса Лоджа «Розалінда, або Золота спадщина Евфуеса» (1590). Шекспір досить точно відтворює сюжетну схему книжки Лоджа, змінюючи імена героїв (крім імені Розалінди) і доповнюючи кількість дійових осіб новими персонажами другого плану (Брусок, Жак та ін.). Проте при всій своїй формальній схожості з романом Лоджа комедія Шекспіра має цілком ідейно-естетичне спрямування.

Порівняно з більшістю ранніх комедій драматурга ця п'єса менш лірична. Закохані зображені без патетики, хоч саме перипетії почуттів Розалінди й Орландо і складають основу сценічної дії. Ігрове, жартівливо-пародійне начало, що є провідним у комедії, надає їй неповторної чарівності. В структурі твору проступають елементи пасторалі.

Жанр пасторалі бере свій початок від античної буколіки, роману Лонга «Дафніс і Хлоя», поезій Вергілія й Овідія. Починаючи з «Ф'єзоланських німф» і «Амето» Дж. Боккаччо, пастораль набирає гуманістичного звучання. Ідилічне зображення життя на лоні природи поєднується в авторів раннього Відродження з прославленням земного кохання, краси світу й людини. Наприкінці XV і в XVI ст. в пасторалі, однак, посилюються аристократичні тенденції: її герої стають дедалі умовнішими, їхнє життя на лоні природи все безтурботнішим. Стиль пасторалі набуває рафінованішої витонченості. З'являються «Аркадія» Я. Саннадзаро, «Діана» Х. де Монтемайора, «Нехтування двором і хвала сільському життю» А. де Гевари, «Аркадія» Ф. Сідні тощо. В цьому ключі написана й «Розалінда» Т. Лоджа.

Дія «Як вам це сподобається» також відбувається на лоні природи, на сцені з'являються пастухи й пастушки, герої провадять дотепно-витончені бесіди про природу почуттів, дію завершує поява бога Гіменея і т. ін. Проте навіть тло комедії принципово відрізняється від традиційного буколічного пейзажу. Зображення природи не було чимось новим для Шекспіра. Починаючи з «Марних зусиль кохання», пейзажне тло — необхідний компонент у драматичній структурі Шекспірової комедії. Природа в його п'єсі — невід'ємне середовище для існування молодих героїв. Вона сприяє коханню, найприроднішому людському почуттю, допомагає юним закоханим перебороти всі випробування («Сон літньої ночі»).

Почавшись у столиці герцогства, дія комедії «Як вам це сподобається» від-

бувається переважно в Арденнському лісі. Це — ліс незвичайний. У ньому, що-правда, немає пустотливого Пака, Павутинки, Горошка та інших кумедних персонажів «Сну літньої ночі». Зате в ньому чомусь водяться леви, під його віттям лунає мисливський ріг доброго й справедливого герцога, батька Розалінди, якого супроводить гомінлива ватага мисливців, що дивно нагадує вольницью Робіна Гуда. На його деревах розвішані вірші закоханого Орlando, який, подібно до «Несамовитого Роланда» Аріосто, вдається до різних любовних химер. Тут же страждає юний Пастух, зачарований жорстокосердою Фебою, нарікає на скнарність свого хазяїна старий Корін, аж ніяк не схожий на пасторального пастуха. Перед нами — нагромадження найрізноманітніших мотивів: рицарських, пасторальних, казкових, побутових і т. ін. Проте вся ця строката хаотичність тем і мотивів розчиняється в веселій і дотепній пародії.

Всі жителі Арденнського лісу приймають умови цієї гри. Всі вони живуть справжнім життям і водночас, подібно до акторів на сцені, сумлінно виконують свої ролі. Комедія напрощуд театральна. Тут усі розігрують одне одного, навіть самих себе. Герцог, немовби забувши про свого підступного брата, який позбавив його влади, натягує на себе маску правителя з давніх англійських балад, живе за законами легенд про Робіна Гуда. Юний Орlando присвячує себе ревному служінню прекрасній дамі, наслідуючи героїв рицарських романів. Навіть блазень Брусок звеселяє дотепними репліками не своїх покровителів, а самого себе, розігруючи фарсову пастораль з простачкою Одрі.

Кульмінацією ігрового начала стають епізоди, пов'язані з центральною героїнею комедії — Розаліндою. Це — один з найпривабливіших жіночих образів, створених Шекспіром. Мабуть, найближча Розалінда до Порції з «Венеціанського купця» і до Віоли з «Дванадцятої ночі». Але й цих героїнь вона переважає своєю дотепністю, своєю невичерпною винахідливістю. Вигнана герцогом-узурпатором, переодягнена в чоловічий костюм, героїня знаходить притулок в Арденнському лісі. Мотив пересядгання не раз використовувався Шекспіром. У вбранні доктора права Порція виграє судовий процес, рятуючи Антоніо. В убранні пажа домагається кохання герцога Орсіно Віола-Цезаріо. Проте переодягання звичайно завершується, тільки-но в ньому зникає потреба. Юнак Ганімед міг би знову стати чарівною Розаліндою, опинившись далеко від герцога-тирана. В Арденнському лісі Розалінда була б під захистом свого батька, та й завойовувати серце закоханого в неї Орlando в героїні немає ніякої потреби. Все ж таки маскарад триває, створюючи все нові й нові ігрові ситуації. Розалінда-Ганімед пропонує Орlando вилікувати його від надмірностей почуття до неї самої, узурпуєчи таким чином функцію незакоханого друга героя. Всі сцени Розалінди — Орlando будуються за принципом подвійної гри, тим більш захопливої, що Ганімед, який висміює жіночу природу, є, власне, переодягнутою дівчиною. Не виключено, що про це здогадується і сам Орlando.

З Розаліндою пов'язана майже вся пародійна лінія комедії. Мета героїні — вилікувати Орlando від химерності почуттів. Тема комічного висміювання любовної афектації вже звучала в «Мариних зусиллях кохання», де французька принцеса та її фрейліни навіть відмовились відповідати взаємністю на почуття педатних наваррців доти, доки вони не позбудуться своєї надмірної галантності.

Становище Розалінди трохи інше. Вона менш за все хотіла б, щоб Орlando послухався всіх її порад. Адже навіть порозвішувані на деревах вірші Орlando, які дотепно пародіює Брусок, не здаються їй такими вже невірними. Висміювання в комедії надмірностей кохання поєднується таким чином з захопленням безмежними можливостями людського почуття. Не випадково з Розалінди, у свою чергу, кепкує її незакохана подруга Селія.

Лінія Розалінда — Орlando доповнюється цілою низкою паралельних мотивів, нерідко контрастних щодо неї. Така, наприклад, історія неподіленого кохання пастуха Сільвія до пастушки Феби, яка відхилила його любов, історія, що будується виключно на пародійних мотивах. Неприродність любовних почуттів героїв карає сама природа. Феба, яка не відповіла на кохання Сільвія, сама покохала переодягнену Розалінду — Ганімеда. Коли лінія Сільвія — Феби є пасторальною версією псевдопочуття, то лінія Бруска — Одрі дає нам її фарсово-буфонний варіант.

Брусок посідає особливе місце в галереї шекспірівських блазнів. Це образ по-справжньому комедійний. Його сценічна функція не висміювати кумедні хи-мерності людської природи, а швидше жартувати над ними. Традиційно блазень перебуває поза тим середовищем, яке для нього є лише об'єктом сміху. Навіть зовнішній вигляд блазня — строкатий одяг, ковпак з бубонцями — свідчить про його відособленість від решти персонажів. Блазень існує лише в теперішньому часі, він не має ні минулого, ні майбутнього. Все це не характерне для Бруска. Герой має власну біографію: він дворянин і зробився блазнем, мабуть, після бурхливо прожитої молодості. Його репліки свідчать про вченість і життєвий досвід. Це — блазень-артист, який відчуває насолоду від свого блазнювання. Іронія — властивість його вдачі, його роль — пародіювання усіх і всього. Розповідаючи про своє захоплення молочницею, він пародіює безумства Сільвія, складаючи жартівливі вірші на честь Розалінди, кепкує з закоханого Орlando, в розмові з пастухом Коріном підсміюється зі слів герцога про блаженне життя на лоні природи і т. ін. Він і сам не від того, щоб узяти участь у загальній грі, підкоряючи своєю дотепністю бридулю Одрі.

Роль викривача в комедії бере на себе не блазень, а Жак-меланхолік, сповнений саркастичного презирства до світу. Його сентенції глибокодумні, все дає йому привід до невтішних розмірковувань. Дехто з критиків вбачає в образі Жака відбиття трагіко-драматичних тенденцій, що поступово набирали сили у творчості Шекспіра. Проте характер героя далекий ще від справжнього трагізму. Жак-меланхолік позбавлений насамперед широті почуттів. Його розчарування — наслідок не життєвого досвіду, а раціональних умовиводів-висновків. Герой коментує не те, що бачить навколо себе (і в цьому його відмінність від Бруска), а те, що відбувається за межами конкретних подій. Винятком є сцена на ловах, але й поранений олень — лише привід для повторюваних сентенцій меланхоліка. Цікаво, що в своїх міркуваннях про розбещеність світу Жак навіть не згадує про несправедливості, що їх чинить герцог-правитель.

Меланхолія — лише машкара на обличчі героя, який сумлінно виконує роль викривача вад. На відміну від інших героїв, Жак не бере участі у веселій грі, бо він відособлений ним же самим обраною самотністю. Шекспір проводить Жака

через сприйняття всіх інших дійових осіб комедії. Сповнений притаманного юності життєлюбства, Орlando відвертається від нього, блазень Брусок поблажливо підсміюється з нього, герцога розважають його міркування. Проте найтверезішу оцінку Жаковій меланхолії дає Розалінда, що відразу ж вловила в ній надуманість. Для неї герой подібний до мандрівників, які вирушають у путь не для пізнання світу, а лише наслідуючи модне захоплення мандрами. Про те, що Жак і не прагне пізнати життя, яке він заперечує, свідчить фінал зв'язаної з ним сюжетної лінії. Жак стає пустельником. Похмурі міркування героя не можуть розвіяти щасливої безтурботності жителів Арденнського лісу.

Комедійній дії передує напружена драматична експозиція. Трагічним монологом Егеона починалась і «Комедія помилок». Однак тоді джерелом дисгармонії були зовнішні щодо героїв події, наприклад, корабельна аварія, через яку Егеон утратив дружину і сина. У «Як вам це сподобається» трагізм зумовлений внутрішніми обставинами життя персонажів. У його основі — ситуація подвійної братовбивчої ненависті, мотив, який дістане дальший розвиток у пізніх творах Шекспіра («Король Лір», «Буря»).

У жодній із ранніх комедій Шекспіра не було такої глибоко драматичної заставки. Проте твір цілкомовито підпорядковано законам комедійного жанру. Організація сценічної дії в комедії досить своєрідна: початковий імпульс розвитку інтриги пов'язаний звичайно з героями, які втілюють у п'єсі сили зла. Переслідувана герцогом, залишає замок Розалінда. Рятуються від ненависті брата Орlando. Та ось герої знаходять притулок під шатром лісу, і розвиток інтриги набуває зовсім іншого характеру. Гостроконфліктний початок змінюється сповненими внутрішньої гармонії сценами в Арденнському лісі. Мотив протиставлення, стосунки героїв утрачають конфліктність. Динаміка цих сцен нагадує рух карнавальних масок: герої переходять від одного розігрування до другого, не виходячи за рамки заздалегідь визначеного простору. Роль ініціатора інтриги переходить до невтомної на вигадки Розалінди.

В Арденнському лісі персонажі починають існувати за законами казкового часу. І поступово, за тією ж логікою казки, починається метаморфоза негативних персонажів комедії. Розкаюється в скоєному герцог, раптом повсртаючи владу братові. Підступний Олівер, урятований братом, перетворюється на ніжного закоханця. Комедія завершується апофеозом кохання, що дарує людині життя.

Характер драматичних мотивів, приховано присутніх у сюжеті, підкреслено казкове розв'язання конфлікту — фінальний тріумф добра не породжений ініціативою героїв, а приходить іззовні — трохи відрізняють «Як вам це сподобається» від ранніх комедій драматурга, проте спільним для всіх комедій є їхня весела життєрадісність.

Російською мовою комедія перекладалась кілька разів: П. Вейнбергом (1867), М. Кетчером (прозою; 1878), П. Каншиним (прозою; 1893), А. Соколовським (1898), Т. Щепкіною-Куперник (1938).

У репертуарі дореволюційного російського театру п'єса не утвердилась. На радянській сцені вперше була поставлена московським театром ім. М. Єрмоловой (пост. М. Хмельова і М. Кнебель в 1940 р.). Головні ролі в спектаклі виконували

Л. Ордінська (Розалінда), Ф. Корчагін (Орландо), В. Якут (Жак) та ін. Лейт-мотивом спектаклю стало підкреслювання робінгудівської теми. У 1956 р. п'єса була поставлена в Ленінградському театрі комедії.

До сюжету «Як вам це сподобається» звертається і кінематограф. Перша екранізація комедії була зроблена ще 1908 р. Серед найцікавіших її кіноверсій — англійська екранізація 1936 р. (реж. П. Ціннер). Роль Орландо в картині виконував молодий Л. Оліве.

ПРИМІТКИ

ДО «ЯК ВАМ ЦЕ СПОДОБАЄТЬСЯ»

С. 90 *Дійові особи.*—Персонажі «романтичного» плану мають італійські імена (Орландо, Розалінда, Селія), пастухи — імена, що прийшли з пасторальних романів та поем Відродження (Феба, Сільвій), герої комедійного плану — англійські імена (Вільям) або прізвиська (Брусок). З місцем дії п'єси пов'язані імена французькі за походженням (Ле Бо, Орландо).

С. 94. *Кажуть, він уже в Арденнському лісі.*— В комедії є натяки на те, що зображені події відбуваються в Фламандсько-Бургундському князівстві. Арденнський ліс був і в Уоркшірі, в Англії. Арденнський (Шервудський) ліс не раз згадується в народних оповідях про Робіна Гуда та його вільних стрільців.

...живуть вони там, як ото колись у давнину жив Робін Гуд англійський.— По-стать шляхетного розбійника Робіна Гуда була дуже популярна в англійському фольклорі. Про нього, його друзів та кохану Меріон складено багато пісень, балад, різних оповідань. Ці фольклорні мотиви і були використані Шекспіром при зображенні картин вільного життя герцога в Арденнському лісі та в музичному дивертисменті комедії, зокрема в піснях мисливців.

С. 96. *...ніжна моя Руже-Розаліндо, люба моя Трояндо.*— Ім'я героїні (по-англійськи Rosalind) означає «прекрасна троянда». Це ім'я має давню літературну традицію. Надзвичайно популярне було в лицарських романах. Романтичного ореолу прибрало і в літературі доби Відродження.

...надто ж часто помиляється щедра сліпенька бабуся.— Тобто Фортуна. Давньоримську богиню долі Фортуну найчастіше зображували на колесі (символ змінності людського щастя) з пов'язкою на очах. З рога достатку, який вона тримає в руках, на людину спливають дарунки долі. Цей образ був одним з найулюбленіших у мистецтві Відродження.

Фортуна порядкує життєвими благами, але не владна змінити викарбуване Природою.— Згідно з ренесансними гуманістичними уявленнями саме природа падаляє людину тими якостями, які становлять основу неповторної людської особистості. Їй людина завдячує інстинктивним потягом до істини, добра та краси. Людській природі властиві, проте, й нечестиві нахили, що їх треба переборювати вихованням і самовихованням.

Входить Брусок.— Роль блазня Бруска за часів Шекспіра виконував один з найвизначніших акторів театру «Глобус» Роберт Армін, автор книжки про природу комічного «Дурень на дурні, або Шість видів дурості».

С. 106. *Візьму ім'я не гірше, ніж у пажа Царя богів, то й буду — Ганімедом.*— У грецькій міфології Ганімед — син дарданського царя Троя. Ганімеда, через його надзвичайну вроду, викрали боги. На Олімпі він став улюбленцем Зевса, що подарував йому безсмертя. Під час учт Ганімед наповнював нектаром келих царя богів.

С. 107. *Воно ж — неначе та отруйна жаба, Що в голові ховає самоцвіт.*— Ідеться про одне з давніх уявлень щодо надзвичайних якостей, властивих деяким тваринам. Ця традиція виникла ще в античності. Так, у «Природній історії» Плінія поряд з ґрунтовними науковими дослідженнями тваринного світу є й оповіді про невірогідні властивості деяких живих створінь. Ці судження успадукувало Середньовіччя, а потім — і епоха Відродження.

С. 114. *Та наймит я — для іншого пасу, Не я стрижу отари, а господар.*— Образ Коріна відрізняється від пасторальних пастухів Сідні чи Спенсера своєю побутовою конкретністю. Введення соціального елемента порушує ідилічну умовність традиційної пасторалі.

С. 116. *...клястиму всіх первороджених Єгипту.*— Біблійний мотив. У «Другій книзі Мойсея» розповідається про те, як давньоіудейський бог Ягве покарав фараона Єгипту, що тримав ізраїльтян у полоні. Ягве умертвив усіх первородних дітей у країні, не омиваючи ні сина фараона, ні сина рабніні. Біблійні міфи були добре знайомі сучасникам Шекспіра. Поступово втрачаючи свій первісний зміст, вираз «первороджені Єгипту» починає означати: «багаті й знатні люди».

С. 118. *Блазня я зустрів у лісі Пістрявого!*— Блазні носили пістрявий одяг, пошитий з різнобарвних клаптиків тканини і прикрашений бубонцями. Поголену голову блазня прикривав ковпак. Його зовнішній вигляд мав нагадувати про особливий стан блазня, його відокремленість від інших людей.

С. 119. *Де ж плац пістрявий мій, о де? Лиш дайте Казати правду всю...*— Жак натякає на привілей блазня завжди казати правду. Ця репліка героя підкреслює його особливу роль у системі образів комедії. Традиційно функція викриття вад світу належала блазневі. В п'єсі, проте, її виконує не Брусок, а саме Жак.

С. 121. *Сім дій в тій п'єсі.*— Тобто про «сім віків»; розповідь походить ще від найдавніших пам'яток східної культури. Схожий матеріал використав Овідій. В XV ст. в англійській хроніці Арнольда цій темі присвячено окремий розділ. За часів Шекспіра розвідки на цю тему були навіть у латинських учбових посібниках, що вивчалися у ґраматичних школах. Таким чином, те, що здається оригінальним у словах Жака-меланхоліка, досить часто є лише повторенням поширених, шаблонних думок.

Шостий вік З'їжджає до карлючки Панталоне.— Персонаж італійської «комедії del arte», нерозумний, майже завжди закоханий стариган.

С. 123—124. *Замість книг дерева Беру...*— Ця сцена — пародія на епізод з поеми видатного італійського поета доби Відродження Людовіко Аріосто (1474—1533) «Несамовитий Роланд»: закоханий в Анжеліку Роланд помічає вирізьблені на деревах вензелі несталої принцеси та свого суперника сарацинського воїна Медора.

С. 124. *...якщо ти ніколи не бував при дворі... ти ніколи не бачив добрих манер...*— Брусок виголошує свої репліки з надзвичайною поважністю, нагадуючи цим персонажів-ледантів. Пишномовність, проте, лише маска героя, який нічого не сприймає всерйоз. Пародіювання — його основна сценічна функція. В цьому епізоді Брусок підсміюється над схоластичною казуїстикою, яка використовувалася ще середньовічними професорами під час наукових дебатів.

С. 126. *В Індії нема перлини Кращої за Розалінду.*— Зразок пародії на піднесено-ліричну поезію. Майже всі віршовані фрагменти комедії — це пародії на витончено любовну та пасторальну поезію.

Ви своє сказали, а розумно чи ні — хай ліс розсудить.— В жартівливій формі Брусок виголошує один з постулатів гуманістичного світосприйняття. Природа — основне джерело гармонії. Наслідування природи допомагає людині відокремити дійсне від штучного, помилкового.

С. 127. *І тоді вона взяла Клеопатри блиск, гордливість, Аталанти чистоту, І Лукреції цнотливість, і Єлени красоту.*— Клеопатра — остання єгипетська цариця з роду Птоломеїв. Шекспір відтворює історію кохання Клеопатри до Антонія в п'єсі «Антоній і Клеопатра».

Аталанта (гр. міф.) — войовнича царівна, уславлена своєю надзвичайною фізичною силою і цнотливістю. Основним захопленням Аталанти було полювання. Брала участь у поході аргонавтів. (Див. прим. на с. 633).

Лукреція — героїня давньоримської легенди. Коли син царя Тарквінія збезчестив її, Лукреція позбавила себе життя, віддавши перевагу смерті над неславою. Вважається, що з історією Лукреції Шекспір ознайомився за книжкою Чосера «Легенда про славетних жінок». Сам драматург звертається до цього сюжету в поемі «Лукреція» (1594).

С. 128. *Так не засипали мене римами від Піфагорових часів, коли я була ірландською щурицею, про що я, до речі, погано пам'ятаю.*— Образ побудовано на жартівливому обігруванні твердження давньогрецького філософа Піфагора з Самоса (близько 580—500 р. до н. е.) про посмертне переселення душ (метемпсихоз). За вченням Піфагора, душа людини є часткою божественного вогню. Залежно від добрих чи злих вчинків людини її душа після смерті поєднується з центральним вогнем або переселяється до нижчих форм тваринного

життя. Ірландська шуриця — натяк на ірландських заклинателів, які своїм співом та грою на козиці виманювали шурів з льохів і топили їх.

...цілий Південний океан відкриттів.— Англійська реалія в тексті. XVI—XVII ст. були періодом бурхливого розвитку англійського мореплавства. Саме тоді відкрито чимало нових земель та островів.

С. 129. *Тоді позич мені рот Гаргантюа...*— Персонаж з роману Франсуа Рабле (1494—1553) «Гаргантюа і Пантагрюель». Велетень Гаргантюа мав рот таких розмірів, що між його зубами могли вільно походити шість пілігримів (розд. XXXVIII).

Те дерево можна назвати Юпітеровим, коли воно дає такі плоди.— Дуб вважався священним деревом Юпітера. Шелест його листя нібито провіщав жерцям волю бога.

С. 130. *Чи не зналися ви з дружинами золотарів, чи не зачували напам'ять написів з їхніх перснів?*— Існував давній звичай викарбовувати на обручках біблійні сентенції або якісь інші вислови повчального змісту.

...але я відповідаю вам, як фігури на шпалерах, що у них ви позичили ваші запитання.— Схожий образ. На шпалерах часто зображували людські постаті, прикрашені стрічками, на яких були написані якісь популярні вислови.

У вас бистрий розум; мабуть, він зроблений з п'ят Аталанти.— Натяк на один з епізодів грецького міфу про Аталанту (Див. прим. на с. 632). Відчуваючи відразу до шлюбу, Аталанта пропонувала своїм женихам змагатися з нею в швидкості бігу. Переможених вона забивала ударами списа. Міф про Аталанту використовує Овідій у «Метаморфозах».

С. 131. *...час іде різною ходою для різних людей.*— Уважне ставлення до проблеми часу характерне для всієї творчості Шекспіра. В даному фрагменті в ігровій формі наведено дуже поширене в філософії Відродження твердження про відносність плину часу.

С. 133. *Худі щокі — а ваші зовсім не худі...*— В розмовах з Орландо Розалінда дуже точно переказує зміст популярних у галантній літературі епохи Відродження суджень про природу почуттів. В устах героїні ці поширені твердження набувають характеру пародії.

С. 135 *...на шановного Овідія...*— Публій Овідій Назон (43 до н. е.— 18 н. е.) — видатний римський поет, автор «Метаморфоз». У 8 р. н. е. за наказом імператора Августа його заслано в місто Томи (тепер Констанца в Румунії). Останні твори поета — «Скорботні елегії» й «Понтійські послання» — пройняті тугою за батьківщиною.

За часів Шекспіра на Заході вважали, що місця заслання Овідія були заселені татарами. Насправді ж тоді там жили гети, татари в Причорномор'ї з'явилися лише в XIII ст.

Який ти знайшла собі тут притулок! Гірший, ніж знайшов Юпітер у критій комшием хатині.— Мається на увазі давньогрецький міф про Філемона і Бавкиду. Зевс (Юпітер) під час своєї подорожі до Фрігії знайшов притулок лише в бідній хатинці цього гостинного подружжя. Сюжет міфу використано в «Метаморфозах» Овідія.

С. 136. *А чи нема тут когось, хто віддав би за вас цю жінку?*— Згідно з давнім англійським звичаєм шлюб міг відбутись лише після вручення женихові нареченої якоюсь літньою особою, що брала участь у шлюбній церемонії.

...в сокола — дзвіночок...— Під час полювання до лапки сокола прив'язували маленький дзвіночок, дзенькіт якого вказував, де саме є птиця.

С. 137. *«Ох, Олівере...», «Біжи, лети...»*— рядки з тогочасних англійських балад.

С. 138. *Трохи темніше, ніж Іудине.*— Тобто каштанове, а Іуда був рудий.

С. 144. *...а то я ніколи не повірю, що ви плавали в гондолах!*— Тобто були мандрівником. Серед сучасників Шекспіра особливу популярність мали подорожі до Італії, невідмінним атрибутом яких вважалось плавання на гондолах у Венеції.

С. 147. *Я плакатиму через кожну марницю, мов Діана серед водограю...*— У 1596 р. в Лондоні було споруджено водограй із сірого мармуру, прикрашений статуєю Діани.

С. 148. *...сам Венерин нешлюбний син...*— Тобто Купідон, який за римською міфологією вважався сином Венери і Марса.

С. 152. *Вона ж робить із тебе інструмент і грає на тобі фальшиві мелодії!*— Поетичний образ, дуже поширений у творчості Шекспіра: ототожнення розладу в душі людини з музичним дисонансом.

С. 156. *Язичеський філософ, коли мав охоту попоїсти винограду...*— З комічною поважністю Брусок переінакшує всі традиційні уявлення. Зразком такої пародійної нісенітничі є розповідь про язичницького філософа, що становить абсурдний варіант відомої байки Езопа «Лисиця і виноград».

От у риторичі є така фігура, що коли рідину переливають із чашки в склянку...— Брусок пародіює традиційну схоластичну риторичу, яка за часів Середньовіччя вважалась основою наукового знання. Тема критичного ставлення до риторичи дуже поширена в літературі Відродження. Цей мотив є і в «Гаргантюа і Пантагрюєлі» Франсуа Рабле, і в «Похвалі глупоті» Еразма Роттердамського.